

1704.

1. ^{16^{te}} Beierus, Arrianus: De manufacturis 2 Semp.
1704 à 1745
2. Beierus, Arrianus: De donationibus.
3. Bruckner, Gunt. Hieronymus, Collegii juris Dni Decanus:
De modis et titulis acquirendi Dominionum, et
speciatim de traditione, et emptione venditione,
occasione l. 15. C. de rei vind. Programme inaug.
(lectioni auspicali Johannis Christiani Hildebrandi
praemissum)
4. Bruckner, Gunt. Hieronymus, Collegii juris Dni Deca-
nus: De locato pignore locatoris in rebus em-
pionibus: Matris occasione l. 5. C. locat. Pro-
gramme inaug. (lectioni auspicali Johannis Mel-
chioris Hockii praemissum)
5. Causius, Rudolphus Gentildus: De phlebotis

1704.

6. Frisen, Joh. Bernhardus: De herede fidejussoris
occasione l. u. p. de credit.
7. Laubs, Fridericus Mauricus: De Lacombus
8. Foch, Jo. Georgius: De notis veterum criticis et
censuris auctoribus.
9. Schroeckerus, Jo. Christianus: De vasallo non soluto
imperii
10. Sterozlius, Jo. Philippus: De extraordinaria cita-
tione
11. Stuvius, Frid. Godefridus: De cimeliis archiepiscoporum
et eorumque jure.
12. Wildvogelius, Christianus: De privilegiis clericorum
in processibus.
13. Wildvogelius, Christianus, Collegii juris et decano:
Programmum in aug: De tessera frumentaria et p. 52

§ 1. 2. d. jurde. (lectioni auspicali Henr. Lam.
Escherdi praemissum).

14. Woldowicz, Christianus: De causa propria

15. Woldowicz, Christianus: De judiciis Silesiae
in appellabilibus. Dec. 1750.

16. Woldowicz, Christianus: De transactione et
enormem lésionem non rescindenda.

P 263

Pi 45. n. 1

Q. D. B. V.

1704, 1
a
1

Disputatio Iuridica

DE

MANUFACTURIS

Quam

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. GVILIELMO HENRICO

DUCES SAXONIE, JULIE, CLIVIE, MONTIUM, ANGARIE
WESTPHALIEQUE &c.&c.

DUCATUS ISENACENSIS HERED

SUB PRÆSIDIO

DN. ADRIANI BEIERI. J.U.D.

Curie Provincialis Sax. Facultatis Jurid. & Scabinat. Adfessore
& Pand. Prof. Publ.

Dn. Patroni ac Præceptoris sui submisſe colendi,
ſolenni eruditorum diſquiſitioni ſubiicit

Ad d. Sept. M DCCIV.

FRID. CHRISTOPH. HARTMANN.

Halâ. Svevus.

J E N Æ,
LITTERIS MVLLERIANIS.

P. 265

G. D. R. N.
T. P. M. A. N. U. F. A. C. T. U. R. I. S.

DE
M. A. N. U. F. A. C. T. U. R. I. S.

RECTOR M. A. N. U. F. A. C. T. U. R. I. S.
SERENISSIMO PRINCIPIS AC DOMINI

D. G. A. V. I. L. L. I. E. M. O. H. E. N. R. I. C. O.

DUCATIS ISNAGENSIS HEREDI
WESTPHALICÆ & S. S.
DUCATIS ISNAGENSIS HEREDI

D. N. A. D. R. I. A. N. I. B. E. R. E. R. I. J. U. D.

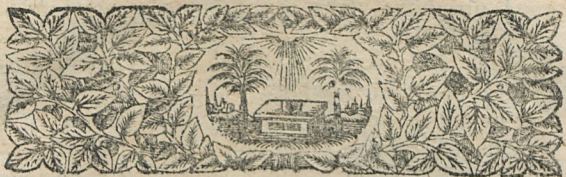
Quis Provinciae & Facultatis Iuris Doctor & Licentiat

Da. P. M. A. N. U. F. A. C. T. U. R. I. S.
I. S. N. A. G. E. N. S. I. S.

F. R. I. D. C. H. R. I. S. T. O. P. H. H. A. R. T. M. A. N. N.

L. I. T. T. E. R. I. S. M. A. G. I. S. T. R. I. S.

1774

I. N. J.

DE

MANUFACTVRIS.

Prooemium.

Ructuum quando in libris Juris nostri occurrit mentio, dispecti eos observamus in Naturales & Industriales : Quod tamen, haud assumendum est exclusivè, tanquam seu Natura respuat manum hominis, seu Industriam homo exercere atque ostendere potis sit, destitutus à Natura : Nam ut gramina in hortis & glandes in arboribus Natura suâ profert sponte, ita utrobique curam hominis requirit qualemcunque, prava emuscandi, arboresque refecandi : Unde quibus ampliores sunt sylvæ, peculiare constitutos habere solent Saltuarios, Forstmeister : ad segetes autem nanciscendas, jumentis etiam anteveniri vult Natura ;

A

quòd

quod utrumque verbo etiam innuit Imperator in §. *Si quis à non domino.* 35. *J. de R. D.* ibi: Pro Cultura & Cura. Ex aduerso, quam industrius etiam sit Homo, Naturam tamen implorare prestolarique oportet, quæ in manus porrigat ante, in quo se exerceat, & quæ defunt in regno Naturæ, suppleat. Abinde in duas quasi familias secessum fuit: Paganorum, ruri colendo qui occupentur; atque Urbicorum, Manufacturis qui vacent.

Primum itaque portas ingrediens civitatis, Opifex est, atque licet varii generis alii se immisceant, potissimum tamen Opifices faciunt numerum, ut qui non solis inserviunt concivibus, verum Ruricolis etiam accolis; atque ubi seu copiâ materiarum, seu dexteritate manuum efflorescere incipiunt, ab exteris quoque appeti illorum operæ solent; atque inde *tertia* quædam, Mercatorum succrescit familia, qui hinc materiam importent crudam, isthinc manufacturas foras efferant, Opificesque efficiant occupatos magis, & tam Incolis quam Exteris de sufficientia prospiciant, unde & Civitas evadit populosa, & ærarium sua sentit incrementa: Undiquaque autem admonetur is qui præest civitati, sollicitam ut habeat curam Fabricensium fabricarumve, Radicis adeò *totius* Reipublicæ: Negotii ut necessarii magnopere, ita laboriosi atque difficilis mage. vid. Barbosa *Lib. I. Cap. LXXXII. axiom. 3. ibique allegg.* Cumque non Cæmeram modò &c. Non exiguam magni Ducis Hetruriæ subditi foelicitatem possident, quod in peregrinas oras suas merces, ut Sericum, Pannos, Tapetes exportent, ex-
in-

indeque magnam pecuniæ vim sibi parent. Sola
 Florentia singulis annis Pannum sericum & laneum,
 in tanta conficit abundantia, ut ex venditione harum
 duas milliones, ut vocant, auri percipiat; ut refert Lu-
 cas de Linda *descript. orbis & omni. Rerump. p. 824.* ut
 exempla plura, suo servanda loco, nunc præteream.
 Difficultatem autem Anglos, per aliquot secula scopum
 vix obtinendo expertos, nos docet Baro Schröter, *The-
 sauro Ducalis ararii. Proem. pag. 31.* quod Melynes in le-
 ge mercatoria quinque supra triginta Statuta, confi-
 tutionesve commemoret alias, quas promovendis com-
 merciis atque manufacturis Status Anglicanus ad secu-
 lum usque quartum totis trecentis quinquaginta san-
 xerit annis, neque tamen desiderata, ob illarundem
 insufficientiam, suo potita fuerit scopò. Eccum rem-
 rantillam, Clavum, Lorum, Limam! tantum tamen
 facessere Principibus negotium potens! Cumque non-
 Cameram modò seu Ararium occupet, verùm Audi-
 toria Juridica personet ac fatiget, frustra non ero,
 si manum & ipse admovero. Adesto DEUS
 cœptis; Tuque Lector candide,
 fave!

CAPUT I.

Quid Nominis.

§. I.

VOX MANUFACTURA ex duobus vocabulis Latinis, Manus & Factura composita est quidem : utrum tamen Romanis ita fuerit usurpata? dubitare me jubet, quod in hac Nominis figura atque significatione Lexicographi non audeant Auctorem laudare, qui usurpaverit. Istud verum est, Manu-Factum, vocabulis separatis, altero nomine, altero Participiō dixisse illos id, quod naturale non est, sed hominis operā fabricatum; Græcis χειροποίητον. Cicero *Lib. 3. de Fin.* Quid est aut in natura, aut in operibus manufactis &c. Idem *pro Marcello* : nihil est opere aut manu factum, quod non aliquando consumat ætas. Ut adeo MANUS, tanquam factum, opponatur Naturæ, tanquam peculiare, generali; involuntarium spontaneo. Ad stipulatur his Ulpianus, atque Manu-Facta, his quæ casu vel naturâ existunt, contradistingvit : quando tum in *L. 1. §. 1. & 8.* tum in *L. 2. §. 5. vers. Labeo autem. & §. 6. ff. de Aqu. pluv.* solùm de prioribus, aquæ pluviz dat actionem: quasi non sit, cui posteriora imputemus, atque à quo restaurationem desideremus; sed tolerandus sit casus & vis major, donec fatò tollatur contrariò, quod fatò est illatum. Naturæ siquidem convenit, ut eo modò solvatur quidlibet, quo est colligatum, *L. 35. ff. de R. J.* Cui longum incertumve præstolari

lari viderur, corrigat ipse suo sumtu; neque expectet ab altero quod non debet ille.

§. II. Manu autem facere dicimur, quorum, causa à nobis ipsis petenda: Est nimirum res Voluntatis & facti: Naturalium causas, ratio suggerit cuique. Hanc formulam saepe usus est Seneca; ut *Cassolat. ad Marcian. Cap. XIX.* Orbitatem manufactere; ubi vide, Lipsium. Sic, quae non sponte sua nascuntur ac sunt, sed nostro producuntur labore atque industria, Manu dicuntur fieri. Plinius *præfat. Lib. IIX. de Venenis.* Ne iis quidem quae nascuntur contenti, quando plura eorum humana manu sunt. Idem Seneca per quandam Metaphoram transfert ad Moralia, dum *Epist. LII.* quaedam ingenia, inquit, facilia & expedita; quaedam manu, quod ajunt, facienda; id est, Labore & disciplinâ. Altius haud assurgit Romanus nec pertingit ad nostrum compositum substantivum, primæ, fœmininum: *Manufactura.* Esto tamen sic barbarum vocabulum! usus nihilominus effecit, ut sub hac figura, unusquisque exaudiat species illas, quae Opificibus artis suæ beneficio de manu prodeunt, sic, ut Germanus id quoque assumserit, suumque fecerit *Manufacturen*: ut haud verear nunc ego, & sensu & figurâ eadem istud usurpare.

§. III. Aliâ tamen ratione hunc quasi defectum supplere assolent Autores Latini, dum brevitate loquendi vocem MANVS solitariam atque solutam pro composita illa substituunt; ut Manus *κατ' ἐξοχήν* denotet opus quod de illa prodiit; per quandam Metonymiam efficientis pro effecto. Quoniam enim Manus Instrumentum nobis est variarum operationum, cepit omne

ad Manus dici, quod neque Casui nec Naturæ adscribi potuit; & verbò! pro industria & opera humana sumi. Certum est vel ex *L. XIII. §. 10. ff. de Act. emt.* Fundi prope messem distracti fructus ad emtorem, nisi excepti essent, pertinere. Quare cum Venditor MANUSATA excepisset; dubium oriebatur de his quæ vel ex stipulâ renata erant, vel, si quid ex Sacco Saccharii sive Bajuli, dum frumentum transferret, vel denique ex aère decidisset, dum avers è rostris amittant? Paulus Jctus *L. 40. §. 3. ff. de Contr. emt.* posteriora hæc venditori denegat; dum utique aliud est sponte suâ, vel Casu enatum; aliud datâ operâ & factò hominis productum esse. Sed nec priora Labeo sine discrimine concedit; quando inquit: Utrum quotannis renascitura, an in perpetuum sata sint? ne alioquin vitæ & arbores excepisse videatur Venditor: *L. 80. pr. ff. eod.*

§. IV. Potissima dixerim propè & nobilissima Manuum operatio Scriptura est, quæ ea propter meruit ut vocabulò Manus absolutè indigetur. Sic Cicero scribens Atticò, Cessationem suæ Manùs per occupationes excusat alias, dum scribit: Occupationum, mearum vel hoc signum erit, quod Epistola Librarii Manus est. Quintilianus *L.I. Cap. 7.* ait: Quomodo & ipsum (Ciceronem & Virgilium scripsisse, Manùs eorum docent. Similiter & Attici scripturam *χειρ* appellabant. Utrum autem formula *Manu Propria*, in Jure nostro occurrat? distinguit Ungebaur *Exerc. XII. Qu. II p. 554. sequent.* ajendo, quantum ad Stylum Justiniani; quantum ad Jctos antiquiores negando, ut qui

reponant; SUA MANU. Sed & Artificum opera ab
iisdem Graecis juxta Latinisque *χέρας*, seu Manús dice-
bantur, ut Pictura. Petronius: Nam & Zeuxidis, in-
quit, Manús vidi, nondum vetustatis incuriá victas.
Protogenis manus, apud Gellium *Lib. XV. cap. 31.* vide
Barth. *ad Statium. Sylv. pag. 101. 102. & 218.* Item, *signa.*
Martialis *Lib. 8. Epigr. 51.*

Mentoris hæc manus est, vel Polyclete tua!

Propertius *Lib. III. Eleg. XXI. vers. 30.*

sive ebore exacta, seu magis aere Manus.

Sed ne profundius huic de Manibus immergar argu-
mento, plura legenda relinquo in Georg. Lud. Völckeri
Nobilis Rotenburg. *dissert. de Manibus A. 1668.* eodem
quo nunc gaudeo Præside habita.

§. V. Propria magis Manufacturarum apud
Romanos appellatio FABRICA est, cum speciatim si-
gnificat Domum: Pollio *in Gallien. Cap. V.* Quo (terræ)
motu multæ fabricæ devoratae sunt cum habitatoribus:
tüm generatim, creaturæ quævis: quemadmodum
Prudentius *hymnò de natali Domini vers. 45.* ipsum opus
Fabri seu *τοίμα*, Fabricam appellat, *ein Gemächt.*

Stragem sed istam non tulit

Christus cadentium gentium

Impune: Ne forsam sui

Patris periret Fabrica.

& Cicero *de nat. Deor. Lib. II. Cap. 47.* generalius de a-
nimalibus prædicat omnibus, inquit: Admirabilis
fabrica membrorum animalium. Quanquam ipsa
vox hæc plures recipit intellectus, atque non Artem
modò fabrilem denotat, atque adjectivum absolutè
pro

pro substantivo ponitur, quando Cic. *Lib. II. de N. D. cap. 13.* *Pi*stura inquit, & *Fabrica*, cœteræque artes, habent quandam absoluti operis effectum. *Aeris* & *ferri fabricam* dicit *dist. Lib. II. Cap. 60.* Verùm etiam officinam, ubi manufacturæ fabricantur: quas enim officinas armorum Cæsar dixit, Vegetius & alii *Fabricas* armorum vocant. Quo sensu in Jure nostro *Fabricenses* invenimus *Rubricæ*, item *l. 3. 6. & 7. C. de Fabricens. XI. 9.* *Fabricas*, *L. 1. & 6. eodem.* *Primicerium fabricæ*, *L. 2. ibid.* *Confortes fabricenses*, *l. 4. d. 1. Fabricensios Nov. 89. Cap. 1.*

§. VI. Circumspicienti autem mihi: Utrum eodem cum vulgo *Manufacturarum* vocabulò utantur & *Jcti* nestri; an quo alio? dum res utique ipsa non potuit non ad illos deferri; *Notionem* ergo, qua exprimerent, destinare an adsciscere oportuit! At verò, ætate posteriorum proprietates sermonis languescere cepit, sic, ut passim à Criticis pungatur *Tribonianus*. Et verò, sedes hujus argumenti est in §. *Quum ex aliena. 25. J. de R. D.* ubi exponitur modus dominium ex jure *Gentium* acquirendi: *Formatio speciei novæ* ex præexistentia materia, sed aliena; qui nunc populariter uno nomine *SPECIFICATIO* dicitur. Est que ad eò *SPECIES Jctis* idem quod *Manufactura*; *Nomen* autem ab antiquo verbo *specio*, quod est *Intueor*, derivant *Philologi*; ut sit, quicquid in oculos se ingerit, ad spectumque patet. Hoc autem ut fiat, formam aliquam recepisse oportuit; cum *Genus* ab intellectu solum concipi queat? v.g. *Animal*, genus est quod ut palpari nequit, ita externum quoque fugit ad spectum;

speculum; ast, ubi descendit ad species, quæ sunt Homo, Equus, Avis, Piscis, hæc demum & visibilia sunt & tangibilia.

§. VII. Ergo, quas Græci *εἰδίας*, has Latini species reddiderunt. Quod, licet non improbaverit Cicero, maluit ipsemet tamen Formas appellare, tanquam quibus assumtis in sensus incurrant. Dialectici speciem efficiunt Prædicamentum Generi subordinatum: species nimirum & universalitas opponuntur. Quando igitur Opifex (per introductionem formæ mechanicæ in materiam generalem & ab unaquaque specie aliâ præcipientem, seu indifferenter se habentem ad omnes, atque unamquamque, quæ factò modò atque manu introducitur, recipientem) novam producit speciem, Actum eum JCTI dicunt specificationem, eique effectum Juris, Dominium attribuunt. Equidem INDIVIDUUM, cum Dialecticis dixeris; JCTI tamen, dum Genera universalissima ignorant quasi, neque enim in controversiam coram iis deducuntur, contenti fuerunt, Dialecticorum species, Genera dixisse; remanente Individuis nomine specierum; quæ ipsa tamen aliquando distinctius *Certas* dicunt *Species*, itemque *Corpora certa*.

§. VIII. Eritque adeo Manufactura Corporalium rerum species, quam, cum Naturâ talis non esset, Mechanicus manu suâ, per introductionem formæ, pro conditione artis suæ, in materiam substratam, extra suas elicit causas, atque conspectui sistit; sive suis id fecerit auspiciis, cujuslibet postmodum desiderio propositurus; sive domino materiæ

B

ad

addixerit operas; id ad ipsam fabricationem non at-
tinet. Natura nimirum & Ars catenus agunt diver-
sa, ut, quod Natura suppeditat, Opificem faciat se-
curum atque catenus otiosum: Entia non sunt mul-
tiplicanda præter necessitatem: Actus frustratorii sunt
abominosi: Ars solùm Naturæ fert suppetias, ejusque
conatur supplere defectus; adeoque incipit ibi, ubi il-
la desinit, composita superaddit simplicibus, inchoa-
ta absolvit, implicita separat. Dum igitur Ars ea pro-
ducit, quæ in regno Naturæ haud præ existerunt, cer-
tè, non in tali statu; Mechanicus tanquam distinctus
quodammodò Creator, haud injuriâ vindicat sibi, quod
non est alterius, dum alter habuit pro derelicto, non
attigit, aut certè usque eò non pertigit. Atque JC-
ti specificationem ea propter in acquirendi dominii
censent modis atque speciebus.

§. IX. At enim, dum Mechanici fundamen-
tum posuerant in entis compositi novitate ac Forma:
Matarum autem domini pristini in residuis materiæ
vestigiis an exuviis, tanquam causa sine qua non ve-
niri potuerit ad formam; per principia si quidem Phy-
sicorum: Ex nihilo nihil fit, sed oportet Artificem
per præexistentem materiam ad formam transire: Non
leves inde, cum inter partes disceptantes principa-
les, tum JCtos etiam tanquam Arbitros, exorta coh-
roversiæ: Sic, ut posteriores hî desuper in diversas
abierint *Sectas*, quarum *altera* Procubianorum, ab An-
tecessore suo nacti fuerunt appellationem, qui pro
Arte militabant: *Alteri* Sabiniani, Cassiani item,
ab autoribus suis dicti, à partibus stabant Materiæ, tan-
quam

quam novi corporis fundamento, pristinoque adeo dominio; quod nemini sive suo facto debeat auferri. Quoniam tamen & hoc non usque verificari potest, atque eo causa Forma tanquam pars nobilior non immerito præponderat; *Tertii* aliqui expediens quoddam invenerunt, in Reducibilitate statûs presentis ad pristinum, salvâ materiâ, Quod ipsum autoritate suâ Justinianus firmavit Imperator. Positâ quippe hac, non tam Formam quàm Figuram, vel certè accidentalem potius quàm substantialem superaddidisse convincitur Artifex; atque adeo destituitur vindicationis suæ fundamentò, repelliturque exceptione: Tibi non competit actio. Qui enim v.g. Poculum stanneum sive in patinam convertit, sive candelabrum, is neque adjecit quidquam formæ stanni, neque detraxit; solam alteravit figuram atque usum. Secus atque Pileus aut Pannus per tot alterationes ad presentem perductus statum, integritati pristinae per impossibile reddi restituique potest. Sed hæc occasionaliter per quandam præoccupationem, inferius nactura sedem oportunam,

magis.

Divisione Generis in species.

§. I.

Methodus vulgaris post definitionem requirit divisionem, non totius in partes; sed generis in suas species; quarum in presenti argumento prope sunt infinitæ; dum Ars non minus ac Natura multitudinem intendit & multipliciter: Quumque manufacturarum multarum status atque ratio amplioem juris earum requirit notitiam; Generales, & quæ ex facto magis quàm jure profluunt, pro nunc tangemus; servatis ad loca convenientia cæteris, tum & uberioem hîc propositarum elaborationem. Ac primitus considerabimus eas generatim & speciatim; Istud absolutè & respectivè: priori quidem modò à Patria & Origine, quatenus dicuntur seu Anglicanæ, seu Belgicæ aut Gallicanæ; prout alterum præ altero Regnum, seu Materiis in eum usum abundat, seu Artificibus excellit, seu exportatione illarum frequentiori præ reliquis celebritatem consequitur. Respectivè autem Manufacturæ dividuntur, quod aut 1.) domesticæ sint sive genuinæ, quæ intra Civitatem aut Provinciam fabricantur; aut Peregrinæ, quæ forinsecus importantur; Atque ob id vestigialibus onerantur; quo de inferius: Cæterum, quàm peregrinæ quæ sunt extra patriam, tam qualibet illarum in patria sua sunt domesticæ. Atque ibi rursus 2.) à causa efficiente tot prope manufacturarum species sunt, quot opifi

opificiorum, dum quodlibet horum format vindicatur sibi peculiare.

§. II. Atque imo sunt 3.) species, ad quarum productionem plures diversarum quoque artium concurrunt Opifices; tam quod integritatem ac partes non junctim modo, sicut alibi panni textuntur dualium, si liceret, duumvirales dixerim: *Zweymännisch*: in oppositionem solitariorum, *der Einmännischen*: Et ad Domus ejusdem constructionem, Fabri tam Lignarii, quam Lapidarii Boëthos assumunt plures, maturandi negotii causa. Verum seorsim sive sejunctim etiam; tam quoad partes: sicut in *Ædibus*, postquam Murarius posuit fundamentum, *den Füllmund ausge-mauret*/Fabri succedunt tignarii, parietes qui construunt; Tegularii atque Crastarii, qui claudunt; Scrinarii, Fenestrarii, Figuli, Serarii, Dealbatores denique & insuper alii: verum successivè quoque: prout ad vestes hiemales, non Tunicas modò, verùm & Mitras, post Sartorem supervenit Pellio, quorum neuter per alterum vult excludi, quin audente uno meros crepat alter Turbatores. Quàm exigua suppellex est Culter? qui quaternos tamen occupat distinctarum scholarum Artifices: Fabros nimirum, dictos *Klingen-Schmide*; Vestitarios, ut sic dicam: *Beschäler* & ab his rursus diversos Capularios *Eiserne oder Messingene Messer-Stielmacher*, *Zaschen-Messer-macher*/terminò technicò *Va-senmacher* ac denique Acuitores, Politores *Schleiffer*: ut non dicam quintos Vaginarum artifices, quas alioquin Ehippiarii vindicant sibi.

§. III. Quàm quoad Gradus ubi unus officio suo
B 3 fun-

functus speciem, penes se absolutam, reddit alteri tanquam Crudam ulterius elaborandam, da immer einer dem andern in die Hand arbeitet. Ecce Pannus Laneus, species est plana, homogenea, & ut putes simplex, non tamen diversas modò, verùm amplas populosasque in eo occupatas inveneris familias: v. g. Lanam feligentium, Wollen-Ausleffer/dispensantium, Woll-Ausgeber/pexantium, carminantiumve, Kämmner/ Filanentium, Woll-Spinner; ac tum demum venit ad texturinum; ubi tamen ex novo sciuntur in diversi generis Textores, Tuch-Rasch und Zeugmacher: quamquam Primi illi, ut sua hæc faciant omnia, nomen univrsale, quod putant, Wollweber assumerunt sibi, quod suo servamus loco. Neque verò & tum subsistitur; quia succedunt Fullones Walcker/Tinctores, Färber/neque & unius gradus, dum clasiss superioris sunt Kunst-Schön-und Seiden-Färber; relictis infimâ sellâ die Schwarz-Färber. Denique Tonfores Tuch-Schärrer/& qui supra eos haberi volunt solentque: Acuitores, absolute citra appositum Domini, an Magistri, sic dicti. Atque adeo generale hinc assumo problema: Tot modos victum honestè querendi prostare his, quos oritari pudet.

§. IV. Sed usque huc generatim distinximus; speciatim ad causas progredimur, ubi 1.) à scholis dividitur a) prout de hujus an illius artis Magistri prodierunt manu atque officina; Coriariorum, Textorum, Fabrorum, an cujus alterius. Oporteret utique caralogum formare integrum, si intempestivè mallemus esse proluxi: Servamus igitur elaborationi Causa efficien-

ficientis : dum ne hoc prætereamus : Manufacturas ea-
 tenus β alias Liquidas esse atque tranquillas : alias Li-
 tigiosas & controversas : dum sunt, super quarum ela-
 borandi jure competant integra diversarum artium
 Collegia, alteris sibi vindicantibus peculiare, cum
 prætenso etiam jure prohibendi : alteris liberis sibi
 afferentibus manûs : quod argumentum infra pecu-
 liare nanciscetur caput. Pergimus interim ad novam
 divisionem II.) à Materia, quæ Metallinæ sunt, Lapidæ,
 Lignæ, Lineæque, Lanæ, Coriaceæ, Luteæ deniq; atque
 Stramineæ. Usque nimirum eo Indigentia ire, atque
 undecunque conquirere nos cœgit; Ratio humana
 suggesit, Natura benigna proposuit; dum manus modo
 prehendat industria perficiatque. Alia eaque specialior,
 in consideratione materiæ supervenit manufacturarum
 divisio, qua aut Homogeneæ sunt, Texturæ lineæ lanæ-
 que mera, Pilei & Coriaceæ : aut heterogeneæ, ubi di-
 versis luditur quasi materiis, ut sunt Linteonum Amphi-
 bia Benderwand & Materiariorum der Zuchwürder/
 pleraque; junctis ædibus, vestibus, cultris, quæ supra.

S. V. Nova Manufacturarum divisio III.) desu-
 mitur à forma; sed & ibi diversimodè, dum a) aliæ sunt
 Ordinariæ ac populares, was der gemeine Lauff ist /
 aliæ selectæ & præcipuæ; Priores intelligo res Artis
 atque pretii minoris; dum sumuntur è materiis villiori-
 bus, minorique parantur artificio; idque studio & in
 gratiam vulgi & egenorum, quorum seu conditio
 non fert habitum subtilem; seu peculium etiam suf-
 fecturum haud erat, attritas maturius aut frequentius

cum

cum novis permutare vestes resque alias. Opifices ergo non tam ex defectu artis aut impensarum, quam ut cujusque respondeant conditioni ac desiderio, tumultuarias ejuscemodi species fabricant. Selectas atque excellentes intelligo, cum privatorum honori ac festivitati destinatas, tum ipsius Principis majestati dicatas. Pariter β) accensemus Formæ divisionem in solidas atque durabiles, tüchtig und uf die daure gemacht; tumultuarias, transitorias, & consumptibiles: quorsum non quantitates modò censemus, quorum ob id Jcti usum fructum verum esse negant §. ii. I. de usu fr. & tit. ff. de usu fr. ear. rer. qua usu consum. verum substantias etiam certo actui atque usui destinatas, post iterum dissolvendas, ut Theatra, Portæ honoris, & sim.

§. VI. Potissimum tamen Formæ imputamus γ) divisionem, qua vel Adprobata sunt vel Improbata. Est autem adprobatio alia *Moralis* ac *Politica*, dum ne sint propudiosa, v.g. byssus, adeò tenuis, ut dubites utrum sic vestita fœmina tecta nudave sit. Neque supra cujusvis sortem, quò faciunt Leges sumptuariæ Kleider-Ordnungen inter cœtera prohibentes, vestem cuivis supra sortem Sartor conficiat. Alia *Mechanica*, mediante Censurâ ad hoc destinatorum invenienda: Quæ exprimitur formulis Aurificum; Strich und halt: Cultrariorum: Uf Prob und Schaut: Pannificum, die Prob halten. Quænam nunc improbata putandæ sint, ex doctrina oppositorum facile judicare est: Ex defectu nimirum aliquo seu Reali seu Personali; illum dicimus, qui rem afficit ipsam, idque seu

feu ex parte Industria, nicht mit Fleiß/oben hingemacht/
 feu Fidei etiam, supponendo aut materias ejusdem ge-
 neris quidem, aut deteriores, corruptas, attritas aut
 generis etiam aliis ignobilioris; aurichalcum pro auro.
 Neque fidem lædit parum, qui ad invidiam alterius
 quid fabricat, aut ignominiam; Pasquillum, vestem
 lubricam. Hæc autem ferè sunt, quæ ad infamiam a-
 licujus fiunt, utputa; si ad invidiam alicujus veste-
 lugubri utitur: quorum refero istud *Psalm. XXXIV.*
 aut juxta Hebræos *XXXV. vers. 13.* aut squalida, aut si
 barbam demittat, aut capillos submittat, aut si car-
 men conscribat vel proponat vel cantet aliquid, quo
 pudorem alicujus lædat. *l. 15. §. 27. ff. de Injur.*

§. VII. Ex parte Personæ, desideratur in manu-
 facturis istud, quòd prodeant è manu Turbatorum;
 atque tales in commissum postulantur, ut pluribus
 demonstrari possèt exemplis, nisi servemus suo loco.
 1) à Fine cui destinantur Manufacturæ, variè quoque
 dividi queunt: à principali, quod fiant aut Hominis
 Cibandi, ut Panes, Carnes, & quævis alia Edulia; aut
 Curandi, ut Medicamenta: aut Vestiendi, ut quicquid
 de manu Coriariorum prodit, & omnis generis Textu-
 ræ: aut Recipiendi, ut Ædificia quæcunque. Et Vestit-
 us quidem aut sit Necesitati, aut Honori, suo an al-
 terius: v. g. Festivitati nuptiarum; cujus neglectum,
 quam luerit asperè Hospes ille, apud *Matth. XXII. v. 11.* le-
 gi potest. Structuræ quippe fabricariæ aut Honori me-
 moriaque fabricantur viventium, ut Statuæ, A cùs tri-
 umphales; aut Defunctorum, ut Epitaphia, Castra do-
 loris; aut Ignominia, ut si quid Pasquino appenda-
 tur

tur 6) Ab Uſu diſtingvi queunt, quòd aut Mari, Terræ-
ve utamur illis; Bellò aut Pace; Gaudio an Luctui adhi-
beamus. 7) Ab Adjunctis manufacturarum quoque
divisiones quædam profluunt, dum a) ratione Temporis
Ætatisve aliæ reputantur Obſoleta ſeu antiquata: Non
à ſtatu intrinſeco, abgenügt/abgetragen/ſed ab uſu, mo-
re, receptione, & obſervantia in Abgang kommen /
werden nicht mehr geſucht/getragen. Aliæ contrà com-
mendatæ frequentatæ, uſuales ac receptæ, neuſte Fa-
çon und Mode.

S. IIX. Fallor an ad *Tempus* referam, manufa-
cturas quasdam quandoque eſſe Neceſſarias; non phy-
ſicè, ut Pelles tempore hybernò; ſed moraliter; dum
more Collegiorum Mechanicorum, qui ſtatum atque
jura Magiſterii poſtulat, editione certorum ſpecimi-
num, plerumque rarioris uſus, iſthuc ſe qualificare o-
portet, *Meiſter-Stück* / qua niſi præſtet, aut paratâ pe-
cuniâ redimat, repulſam patitur: ut hinc non abſurdè
Neceſſaria dixeris. Ratione *Loci*, huc refero, quòd ali-
qua manufacturæ nunquam ſine commemoratione loci
exprimuntur; non caſu forſan atque fortunâ, originem
atque patriam fortè denotandi gratiâ, ut accidit novis
inventis; ſed commendandî, emtorumque allicien-
dorum ergò: Ut ſunt Gallicanæ: ita enim ſimia Gal-
lorum mavult eſſe Germanus, quàm præventor. Tum
etiam certificandi gratiâ, quod Materiarios agere anim-
advertes, quoties manufacturas vindicatas ſibi enu-
merarunt ſingulas, clauſulâ generali Belgicas expri-
munt. Ut adeò nova diviſio ab Adjuncto Numeri ſu-
perveniat. Alias exprimi diſtributivè ac ſeorſim, alias
per

§§ (19) §§
per universitatem & collectivè *Niederländische Waren*.
Fermè ut Notarii inconficiendis instrumentis circa ex-
ceptiones procedunt. Plures adferri divisiones possent,
quas, ne videamur studiò proluxi esse, nunc præterimus,
datà occasione vel incidenter commemoraturi.

CAPUT III.

DE
*Autodidactis & Invento-
ribus.*

§. I.

PRAMISSITA generalibus præcognoscen-
dis, propius accedimus ad rem ipsam,
atque solliciti: Unde verò tanta re-
rum copia & varietas? deprehendi-
mus Subjectum tractans, h. e. Præben-
do Recipiendoque occupatum. Istud
Mechanicus est, qui extra suas causas entia producit
atque usui sistit: Hoc partim Mercator est, qui cuivis
desideranti suppeditare sollicitus, non alium usum,
nisi generalem, Lucrandi intendit, eoque contentus
est: partim quicumque alius certà specie in usum sin-
gularem indiget, atque ei, quem Mechanicus desti-
navit, usui impendit: Atque adeò tres personæ con-
currunt, Fabricando, Negotiando, Insumendoque.
De postremis hisce nec opus est, neque locus heic
age-

agere : nisi velimus generalem hominum omnium dare descriptionem : tanta est enim indigentia humana, ut naturalibus solis non imus non supremus vivere contentus queat. Mercatores quod attinet, aut materias Mechanicis advehunt, aut manufacturas concivium ad Exteros evehunt ; ut hinc ansam operandi suppeditent, inde Manupretium procurent : utrinque auxilio, neutrum graves ; in tantum, ut, grates certè pro exoneratione debeantur illis : ac valde videantur ingrati Opifices, qui in suis manufacturis negotiari prohibere voluerint Mercatores : quam controversiam tamen, ut præmaturam suspendimus hic atque loco inferius commodiori seponimus.

§. II. Nimirum, ex quo, semotis etiam extraneis personis omnibus, Mechanicos solos tantæ invenimus multitudinis, ut huic enumerandæ vix sufficimus : Ausuris etiam obstatuta erat totius operis methodus, vi cuius de Personis jam tum actum est a libi : meritò, ne bis dicamus idem, abstinemus. Iste in præsens scopus est, ut rem annectamus personæ, effectum causæ ; Visuri : Ecquænam manufacturæ ex officina quavis, de cuiusvis Artificis, factò an jure, prodiant manu ? Ista tamen præjudicialis videtur Quæstio : Utrum ex statu rei, (manufacturæ;) certum iudicium fieri queat de manu & artifice ? An Artifex præcisè unius generis species fabricare & in iis consistere obligatus ; an verò non permittendus sit, novas excogitare species ? Unde de Rerum Inventoribus, ac novis manufacturarum inventis, dicendi occasionem sumere liceat. Seculum septimum atque decimum
age-

agebatur medium, quando cultri complicabiles Taschen-Messer in oris Thuringiacis fabricari incipiebant, atque mox ita evadere hoc populare, ut non Serarii modò atque Pixidarii, Schlößer/ Rhor- und Büchsen-Schmiede/ verùm Solearii quoque in Wafungen, Saurbrunn Krumbach & Steinbach idem auderent: Fabri cultrarii Rulani obloquebantur: Rem esse Cultrariam, sey Messer-Schmieds-Arbeit. Tum Iobst Walsch, Solearius, de sua inventione gloriatus, permittendum paravit sibi Talentum conceditum sibi liberè ulterius impendere: quin provocabat Cultrarios ad imitationem sui!

S. III. Replicabant Illi: Talentum ipsius Orbes ferratos, vomeres, Nade Schienen / Pflug-Schaares/ soleas & id genus esse; in hoc se exerceto, suosque provocato Sodales! Clavos verò triobulares cudere, per Fabros clavularios haud iri permissum, nec forulos fenestris per Serarios prætere, ein Band oder Hafen an einen Laden schlagen/ quantumcunque artes sint affines; aut quàm affrabrè præstare id sumat sibi, quin Turbatorem eum proclamaturi sint: Quod si tamen artis suæ tam confidat se peritum, non fore, ut egestatè vereatur, si in ea se exerceat; Expeditores manufacturârû genuinarû habiturus sit sufficientes. Aliis ergo suas relinquite! Et planè, Quævis causa vindicat sibi suos effecto peculiares, non obstante seu artiû affinitate, seu autoris idoneitate. Autodidacti nõ feruntur inter mechanicos: ut alibi traditum. Quod si tamen artis alicujus magistrû, non dico tam inepti, sed tã ignavi, certè tam securi sunt, ut non nisi quotidiana & popularia tradent, si quis eis

non acquiescat, malè eum habeant, Sodalium suorum, viam eandem den Schlendrian culcantium, omninò securi: Mox autem, ubi alius novi quid excogitavit, consurgunt, Turbatorem proclamant, rem istam suæ arti vindicant: Meram credo invidiam! Ecce enim eo usque dormitarunt, si in conscientia convictos se putant, ad se attinere? Reliquatores debiti Reipublicæ fuerunt, digni, qui eo priventur, quod spreverunt ipsi!

§. IV. Sed recurret hoc argumentum inferius: In præsens, occasione dictorum, de novarum manufacturarum Inventoribus quædam prolaturi. Ubi dubium occurrit: Quomodò quadrent ad invicem: Informatorem non habuisse, & novas tamen species produxisse? Cui repono breviter: Talia sunt prædicata, qualia permittuntur esse à suis subjectis; qualis causa, talis effectus. Videtur enim dubium hoc quadrare solum ad moderna Collegiis aptata tempora, quæ non in manufacturis modò perfectionem, verùm in earundem Autoribus desiderant dexteritatem, peritiam, & experientiam; quin hoc etiam, ut in scholis adprobatis quis fuerit versatus. At, circa prima initia, quod quemvis sumere cogeat indigentia, quod cuivis suggerebat ratio, suppeditabatque Natura, id fati tum erat, donec diem docebat dies: prout facile est, Inventis aliquid addere: Quales igitur cunque manufacturæ hodie sunt antiquæ, ut autor atque aras ignoretur, suò tempore fuerunt novæ, suosque habebant ex quovis genere hominum atque professionum Autores. Parva sunt rerum omnium initia. :
Ni-

Nihil in sua iuventute perfectum, quales hodie sunt, primitus haud fuerunt. Quodsi tamen concurrant Ingenii capacitas, & materiarum sufficientia, res magnæ expediri queunt. Paucas ante septimanas, scribit Baro Schræderus, Thesaurò Ducali Camerali *Cap. XCII. §. 2.* Dresdæ obiit Artifex, Coquus nomine, arte Sutor, vulgo der *Hofsaunenmacher* dictus, qui suo Marte, atque ingenio tam raras in omni genere rerum mechanicarum invenit fabricavitque manufacturas, ut incertum sit, Gallia an Belgium ipsi dederit æqualem: fuitque reputatus idoneus, qui ingenii acumine opificia omnia suæ perfectioni adducere potis sit.

§. V. Frenis, Ehippiis & Stapedibus quid hodie frequentius? & tamen circa primos Inventores exinde dubium est, quod Plinius *Lib. VII. Cap. LVI.* Peletronios invenisse scribit; Horatius quoque *Lib. I. Epist. XIV.* ehippiorum meminit, versu

Optat ehippia bos piger: optat arate caballus.

Contrà tamen, alii ehippium neutiquàm equestrem admittunt sellam, eà ut nunc est formà, *Sattel*/sed quicquid equo infertur, sine *Rosdecke* / aut se ipsum injicit, ut Eques ipse. Quoniam ἐφιππιον ἀπὸ τῆς ἐφιππίας, ab eo, qui equo insidet & eo vehitur, & sic propriè de milite equite dicitur: ut habet Salmuht ad *Panciroll. Rer. memorab. part. II. Tit. XVI. p. 274.* Nihilominus generale istud nomen speciebus, ut nunc in sua sunt perfectione, attribuitur. Plura qui de Noviter repertis videre cupit, eundem Autorem juxta cum Polydoro Vergilio de rerum Inventoribus legere potest:

potest: Scopus noster est, non mera historica, sed applicationem ad jus tractare. Ne tamen in re, quantum ad suum pertinet statum, vili, ac tum demum, ubi aurò geminisque ornatur, splendida, qua de occasione *Tit. C. Nulli licere in frenis & equestribus sellis XI. 11.* Dn. Præses alibi, subsistamus; licebit hypothese nostræ: & ratione Personæ, non semper illius artis magistrum; & ratione rei, non confestim in statu perfecto manufacturas producere; aliam laudare speciem, SPECULUM, vitreum regulariter, quale argenteum, autore Plinio *XXXVI. 3.* Praxiteles Statuarius, primus fecit, Magni Pompeji ætate. Inventa sunt item Specula ex ferro, plumbo, chrystallo, vitro, mistisque materiis, in quibus effigiem nostram contemplamur, ab Æsculapio primo, Apollinis filio: ut autor est Marcus Tullius, de natura Deorum *Lib. III.* Polyd. Vergil. *de rer. invent. Lib. II. Cap. XX. in fin. p. 177. fin.*

§. VI. Sed quid lambimus vitrum? accedamus ad rem literariam, videamusque artem Typographicam, quam Hadrianus Junius, *Historia Batavica Cap. XVII. 1575.* conscripta, ex principiis ad eam rem planè inidoneis, ac per virum ejusmodi arti neutiquam addictum inventam esse scribit; tanquam annis retrò centum duo de triginta Harlemi Laurentius quispiam Johannides, Ædituus hereditarius, sorte in nemore suburbano spaciatus, ceperit faginos cortices principio literarum typos conformare, quibus inversâ ratione sigillatim charta impressis, versiculum unum atque alterum animi gratiâ duxerit, nepotibus quos ex Thoma Petro quaternos habuerit, exemplò futuros.

Quam

qui Germanis in universum denegare non audent, Marcus quippe Mantuus Bonavitus *Paralip. Dialog. 4. circa fin. p. 86.* Germanis Bombardarum, circa A. C. MCCCCLXXX. & artis impressoriae per Io. Guttenberg MCCCCXLVI. inventionem adscribit: Sinensium tamen traducem eam asserunt, ut qui pluribus ante Germanos eam habuerint seculis: quod agit Joh. Petr. Maffejus histor. Indicarum *Lib. VI. fol. 256.* Et fatemur plane discrimen Inventionis primavae, in abstracto, ab Introductione in certum locum, in concreto: sufficeret ergo Germanis, quantum ad Europam attinet, obtinuisse inventionis gloriam! Atque nihil incommodi esse, Salmuth in Pancirollum *Rer. memorab. Part. II. Tit. XII. p. 247.* scribit, Rem unam eandemque & Novam & Veterem censeret, Relatione ad diversos Populos: ut vetus sit Typographia, habito respectu ad Sinenses; at Nova, quatenus à Guttenbergio Moguntiae est excogitata. Unde tamen neutiquam sequitur, Germanos à Sinensibus didicisse.

§. VII. Foret aliquid, si asserere possent hujus quoque fabulae assertores, Exemplar aliquod typographicum ad Germanos è Sina fuisse delatum: Istud verò credibile minus est: Quendam per mare Germanicum & Balthicum navigantem, in Regionem Chinesium, qui olim Seres dicebantur, fuisse delatum, eundemque cui Lusitani cum celocibus suis se adjunxerant, animadvertisse, Imprimendi artem ibi exerceri: Visis itaque & probè consideratis typis ac formis illis, in Germaniam reversum, similem chalcographiam concinnasse: quod Pancirollus persuasum sibi

D

sibi habet. Proxima nimirum per mare! Balthicum ad Sinenses via est! &, Cur Lulitani comites non atque fuerunt curiosi, atque in suam patriam reduces eandem instituerunt artem? Certè ergo vel eatenus Germanis debebitur prærogativa! Quemadmodùm Linteones Frankenbergenses, qui pannos Atrebatenses, Vesalienses, & id genus alios, ab Inferioris Germania Populis excogitados, vulgò *Harras und Niederländische Waren* / in quibus texendis prædicti Linteones multum impenderant laboris, Pannifices tamen postea vindicabant sibi, Dominos Consiliarios Senatûs Electorales Saxonicos Aulicos contra Pannifices tuendos Mense Nov. MDCIX. decrevisse, Carpzovius *Lib. I. Resp. XLVII.* testatur. Ne videlicet spe lucri, addo ego: & Honoris inventorum, excidant.

§. VIII. Sunt nimirum ut Virtutis ita Artis præmia! quorum *primum* est Honorifica rei recordatio, & perpetua primorum gloria; ut ex historiis constat. Sic Descriptio Britannia Germanica *p. 513.* Jacobum *Baer von Montrey* commemorat, aeris rerumque metallicarum post multa impensa studia experitum, qui Canfordia, urbe Dorcestriae chrysolcollam, & alumem coquere instituerit: quanquam nec primum absolute solumve fuisse, ex eadem descriptione *p. 535.* colligas, quod in Insula Mena h. e. *Anglesey* & alumen & vitriolum paretur. *Proximum* abhinc est, ut Inventori inventa sua relinquatur, nec alii tentare illa permittatur. Ex quo igitur per superius modo allegata constat, telas varii generis Belgicas in superiori hac Germania, non per Pannifices excogitatas, in-

introducitasve; sed aut per Linteones, & qui ab his didicerunt: æquitas postulat, licere his per illos hujus artificii securos agere, & à Principibus, aut penes quem stet alium, in protectionem recipi, atque si numerus eorum instaurando sufficiat Collegio, Rotulum; singulis autem privilegia indulgeri: prout aliarum inventionum autoribus obtigisse cognitum est. Sic A. MDCXCIV. d. 26. Martii referebant Novellæ Parisinæ: Illum de Beaumont novum Chalibis genus invenisse, quod probatum, bonitate superet extrinsecus importata; quapropter Regem privilegium vicennale ipsi dedisse, hætenus tamen restrictum: Ne libram supra duos solidos sive Schillingos vendat.

§. IX. Unde discimus *ampliationem*, non his modò qui planè novas excogitant manufacturas; sed qui gradum saltem præexistenti addiderunt, aut quæ præexistentes alibi, istuc tamen ubi usque eò erant incognitæ, introduxerunt, benèficiendum esse; datò, seu absolutè, seu ad tempus certum, aut ad dies vitæ privilegìo; quale expetebant suprà nominati Cultorum Manubriarii Steinbachenses d. ii. Januar. MDCLX. Et Pannifices Longo-Salissani ex eo, quod texturam Atrebatensium telarum istuc introduxerunt, Titulum *der Tuch- und Kaschmacher* obtinuerunt. Varias interim observare licuit & *declaraciones*; quarum aliquæ à persona desumtæ, aliquæ à re ipsa, fallor an ex invidia promanant. Unam solùm videamus & alteram. *Prior*, est quasi exceptio Inhabilitatis & qualificationis ad causam; qua utebantur Fabri cultrarii Steinbachenses collegiati, quando noviter emerferant Manubriarii, (stus

das in oculis alterorum,) petierantque tolerari: Post alia enim multa, in sua declaratione d. 22. Martii MDCLX. contra Novatores allegata, quæ præter necessitatem hic recensere superfedemus, provocabatur ad observantiam, qua *autodidactos* haud tolerentur, nec in Collegia recipiantur; præprimis, cum ipsimet parati sint atque sufficientes, desideriis novarum illius generis specierum respondere. *Deinde* arguebatur consequentia absurda, si ab exemplo alicuius subjecti irregularis, procedatur ad destructionem integri alicujus collegii. *Tum* negabatur res ipsa: ex suo sc. alteros illos ingenio confinxisse hæc species; sed è Pixidarii cujusdam, Jurisdictionis Liebensteinensis officina, quam temporis terendi gratiâ semel iterumque fuerint ingressi, extulisse; qui & ipse tamen eatenus Turbator existat.

§. X. Quantum enim ad instantiam *primam* attinget, responderi facile potest, distingvendo autodidactos specierum præexistentium, & novarum; ut quantum ad priores quidem concedatur argumentum: Quod si autem & novas arrogabunt, patientur exceptionem *habiti pro derelicto*: quod si sciverunt enim, tanti interesse suâ; malè secum ipsis egerunt ipsi, quod civitatem tamdiu re necessariâ aut jucundâ destituerunt, usque dum ab aleris excitarentur: Ea enim, est plerorumque seu ignavia & securitas, seu ferocitas, ut si emtores, conductoresve contenti esse nolint speciebus prout jacent, vadant quorsum velint! Certi nempe, quod Sodales cæteri nihilò futuri sint meliores. Inventorem autem novarum utrique mallent able-

ablegare ad Rhadamanthum; quò stertere illis liceat ulterius. Instantia *secunda*, quod ad rarius contingentia non sit respiciendum in pernitiam statûs ordinarii: Solvitur distinctione ordinarii legitimi & corrupti: quando enim ea somnolentia totum invasit Collegium, ut nemo eorum tendat plus ultra, neque calcant viam nisi tritam, denSchlendrian/tum meritò excitandi veniunt, datò Inventori præmiò, ut seu solus exerceat ad tempus certum, trium, decem, viginti annorum; aut incertum, Vitæ: seu recipiant eum in consortium, tum enim ea species evadit toti Collegio communis. Deinde negatur consequentia: si enim salvos se crediderunt in sua ignavia & somnolentia, eamque viam neglexerunt; frustra prosterni se novis mox inventis queruntur. *Tertia* exinde corruit, quod gloria novæ inventionis non pendeat ex miraculosa & immediata infusione divina, ut Beza leelis *Exod. XXXI, 2.* oportet utique occasione quem inductum fuisse.

§. XI. Altera *declaratio* est, ut si quid novi quis excogitaverit, Collegio id denunciet, ac Seniorum censuræ subjiciat: quòsum allegare licebit Rotuli Materiariorum Geravianorum articulum XVII. Von Erfindung anderer neuer Muster von Seiden-Wollen-Hären-Leinen-Arbeit. Da auch ein oder andere Meister eines neuen Musters oder anderen neuen Arbeit/ es wehre Seiden-Wollen oder Leinen/kundig würde / und dergleichen zumachen sich unterfangen wolte / so soll er es erstlich unsern Amte / Bürgemeister-und Rath / so wohl auch denen Ober-Meistern anzeigen/und alsdann

darauf ein Stück zur Probe verfertigen / und darüber erkennen lassen, ob es pastiren könne / oder Kaufmanns Gut sey, oder nicht? damit man alsdann des Siegels und der Farbe halber / und was von jedem Stück zu geben / ferner Verordnung thun könne. Ubi plura veniunt attendenda. Nam, si mera Contribulium foret observantia, grave utique futuram erat Inventori, Censura submittere, re ipsa, eorundem informationi exponere inventa, qui usque huc ne per somnium cogitarunt quidem, ne dum praestiterunt, sed eo ipso dum censuram exercent, principia penetrarent: ut nulla Inventori expectanda sit gloria, compensatio, aut lucrum: contra, non defutura, quae taxent; ac dudum se scivisse jactent. At verò, Praefecto ac Senatui denunciare jubetur; aliud quid ergo subest!

§. XII. Nimirum si penitus intuearis, non agitur 1.) de speciebus absolutè novis & quantum ad substantiam insolitis; verùm de ejusdem speciei diversis figuris; ut innuit rubrica: Von Erfindung anderer neuen Muster. 2.) non tam de Inventione quam à mutatione atque introductione: textus in verbis kundig würde / und dergleichen zumachen sich unterfangen wolte / ex qua formula colligo 3.) Attentatum adhuc versari, non perfectum: latet in verbo unterfangen wolte. 4.) Praesupponi personam Collegio annexam, non liberam; 5.) non tam agi probam & periculum, quo aliquis nudam adhuc quarit adstipulationem inventi, & sic suae personae statum, ac rem privatam: sed causam totius Sodalitatis; Civitatis
ac

ac negotiationis; quoniam ejusmodi manufacturam
 mercaturæ foras intendit emittere: versaturque ad eod
 interesse commune; Ne si hujus manufacturæ depre
 hendantur lubrica, suspicio & contemptus redundet
 simul in cæteros: quorsum tendit formula Kauff
 manns-Guth. Neque denique 6.) per hanc ipsam
 censuram, sive artificii, privilegium desuper petendi,
 sive Magistratui, si merebitur, deferendi præcluditur
 licentia: dum solius negotiationis salus ibi agitur.
 Cæterum Ronneburgensibus Materiariis nova inven
 tio libera relicta, sicut scripto attestabantur d. 16.
 Octobr. MDCLXXX. inter cætera: Auch/da einer ein
 ner Muster von Seiden/Häären oder Wällen kundig
 würde/zuverfertigen befugt seyn solle. &c.

CAPUT IV.

De

Manufacturis Doliariorum.

S. I.

Ed properamus ad rem ipsam, Manufa
 cturas, visuri earundem hinc Corpora,
 isthinc bnorismata: & illa quidem
 partim cognoscenda, partim promo
 venda. Cognitio alia historica est, alia
 Me-

Mechanica; atque ibi occupamur seu distribuendo, seu attribuendo. Aliæ namque manufacturarum sunt species, aliæ partes sive membra: Illæ Principales aut Adminiculantes; ac porro Priores aut Ordinariæ aut Extraordinariæ; eæque seu Indigenæ, Nostratum, seu Forenses Exterorum: Mobiles item an Immobiles: Probata an Reprobata: atque seu Noviter inventa seu Præexistentes, Recepta ac Frequentata an Obsolete. Propria cujusque de sua manu profecta, an Adscititia. Haud confestim enim ut quamque penes quemvis invenias Opificem, cum primis Forenses, Kramer-Handwercke/ita suam credas creaturam! Sed aliæ naturales, ut sic dicam eorum sunt opera, aliæ adoptiva: quod nec ipsi disitentur Manufacturarum Merciumve discrimen. Sic ACUARII per Ducatum Vinariensem populates, Rotuli per Sereniss. Fratres Duces d. 24. April. MDCLXXIX. confirmati, articulo lxx. Rubr. Was ein jeder Meister der Nadler zumachen/ zuführen/und damit zuhandeln befugt sqq. Textu Es soll keinem etwas von Stecknadeln/ Heften/ Sensen und Schnüren/ Kornrollen/ Bienen / Hauben / Krausen/ Schleyerdratt/ Ketten und was von Eisen und Messing- Dratt gemacht wird/ zumachen und zuvertreiben vergönnet werden sqq. usque huc negotiatio suarum: sequuntur adscititia: Unterfing sich aber ein Meister dieses Handwercks/ mit solchen und andern Wahren/ welche die Nadler neben ihren selbstgemachten Wahren zuführen befugt/ als/ etwas von kurzen Wahren/ so zum Nadler-Handwerck gehörig/ Messer/ Schuster Nadeln/ Seithen/ Spiegel/ Kämmen/ Fingerhüten/ Senckel / Bürsten und

und andern Mabelwahren / haussieren zugehen. fqq.

§. II. Suntque adeo Manufacturæ res corporæ, quæ cuique Mechanico secundum naturam artis ac jura Collegii, è materia congrua, proba sufficientique, debitâ industriâ atque fide, suis auspiciis an ex conducto incertum probatumque usum fabricatæ, de manu exeunt. Utrum verò usus earum receptus, istæque frequentatæ sint, quod commune quidem cum Mercatoribus Mechanicorum est votum; an obsoletæ ac neglectæ; casui atque fortunæ imputandum, meliôraq; fata utrique habent expectanda. Elegans exemplum aliàs notum, noviter legendum præbet nobis Dœplerus *er. von Leibes. Strafen. p. 812.* de Pileone Parisino, quem ingens pileorum antiquatorum ad incitas redegerat copia. Rex inopinatò prætervectus ab ipso de gratia Regia imploratus, causam mendicitatis sciscitans, atque edoctus, detractum de suo capite pileum mox projiciens ipsi, cumque inveteratorum uno permutans, inquebat: En, sat eleemosinarum habeas! atque Dictum factum etiam! dum non Ministri môdò Regii, quàm civium quisque Regis ad exemplum componere se affectantes, tot ab ipso redemerunt, quot dare vix poterat, pileos.

§. III. Sicut autem manus unde exeunt, Artifices puto, ob nimiam multitudinem censere ausus haud fui; Ita longè minus manufacturas, reverà innúmeras, enumerare sumo mihi; classem tamen præcipuam, & ad argumentum academicæ disputationis quadrantem, Liquidarum & Litigiosarum selegisse juvabit: præcipuò autem ab illis, quarum in Corpore

E

nostro

nostro Juris sit mentio, exordiar: **DOLIARIORUM** videlicet, qui & Vietores audiunt, ac varia vasorum genera fabricant. Unde & varias apud Germanos nanciscuntur appellationes, groß und klein Bänder/ item schwarz-roth und weiß Bänder. Vocem quod attinet VIETORES, Budæus eam Pandectis nostris intulit, quando in *l. 27. §. ff. ad L. Aquil.* pro voce TECTORES eam reposuit, atque Laccum interpretatus est, esse Excipulum musti defluentis à torculari; eint Stug oder eine Wanne. Sunt autem hæc Ulpiani verba: Item, si Tectori locaveris laccum vinò plenum curandum, & ille eum pertudit, ut vinum sit effusum; Labeo scribit: In factum agendum. Planè, si non agatur aliud, nisi res ipsa, posset assumi hoc aufum, Budæi: agunt quippe Vietores nostri in vasis ligneis viendis tantundem, quod illius ætatis Tectores in singulinis incrustandis tegendisve. Verbinden/verpichen hodie succesit in locum verschmieren/vergyssen.

§. IV. Enimverò, nec verbum hoc, Vietores, neque intentionem Ulpiani eam fuisse, ex Basilicis, conicere licet; ubi vox Græca legitur *Kovάρης*: Dicebantur autem *Kovάρηαι*, qui opere tectorio inducunt, Dealbatores, in notitia sub *l. i. C. de Excus. artif. X. 64.* quos ibi Gothofredus explicat *Kovάρης*, *Tüncher/ Gypfer*: qualis & *l. 5. §. 7. ff. Commod.* occurrit. Plura de nomine nunc haud afferemus: de Effectis solliciti magis. Videatur Cujacius *Lib. X. obs. IX. Col. 218.* Sunt autem ea Vasa lignea, & scissilibus constructa: quamquam id nomen generale receptaculorum è: quavis materia, metallina sint, lapidea, an testacea, lignea,

coriacea, an denique linea vel cannabina : sed à contentis ac destinatione, liquidorum an aridorum : granaria an vinaria : à capacitate autem seu quanto, Majora & minora. Quorum haud pauca, cum in Pandectis etiam sint obvia, hæc mihi selegi ; nec tædiosus spero futurus P. Lectori, ubi recensero. Prima prodeat AMPHORA, nec enim curiosus ero in quærendo discriminum fundamento. Meminit autem illius Julianus Jctus *librò ff. XV.* Cum nempe certus numerus amphorarum vini legatus esset, sub declaratione : ex eo, quod infundo Semproniano natum esset. *l. 5. ff. de Trit. vin. ol. leg.* Duo existebant, quæ movebant scrupulum : *Unum*, Mensuræ potius, quantitatisve in abstracto nomen id esse, quàm corporis, ipsiusve vasis. Testator quippe non vasa, sed vini quantum, seu mensuram cogitaverit : Id quod innuit Jctus verbis sequentibus ; Et minus natum esset : Non amplius deberi placuit : & quasi taxationis vicem obtinere hæc verba : *Quod natum erit.* Germ. *wenn so viel wird.* conf. *l. 13. eod.*

§. V. Atque ut verum hoc est ; ita vox ipsa, Amphora corpus ansatum denotat : Græcè enim ex ἀμφὶ & φέρον, quod utrinque duabus feratur ansis, dictum. Utrumque ergò, & Corpus & Mensuram significat, conf. *l. 5. med. l. 16. eod. l. 21. §. 6 ff. de Furt.* Atque Vas amphorale apud Plinium *Lib. XXXVII. Cap. II.* dicitur, quod amphoram capit. Nimirum Vietores tumultuaria temerè haud fabricant vasa, quin usque ad mensuram respectum habeant. *Alterum* dubium erat, Fictiles fuisse amphoras, ut perperam adeò Vi-

etoribus attribuamus, quod Figulorum opus est ma-
ge: ut leges apud Horatium, *arte poet. vers. 21.*
amphora cepit

institui, currente rotâ cur urceus exit?

Esto autem & hoc verum, Consuevisse tum ibi Figu-
los formare amphoras: non tamen, ut species illis
peculiares, addictasque sibi cum jure prohibendi a-
lios, suo quoque modò aliunde fabricare. Sic enim
& ex *Oniche* Cornelius Nepos in fragmentis ex Plinio
Lib. XXXVI. Cap. VII. commemorat amphoram: Quid
verabit ergo *ex lignis* fissis Victores quoque construc-
re tales, eisque nomen imponere idem? Vno ta-
men condendo cum maximè inserviisse, tam Cicero,
pro Fontejo *Cap. V.* innuit, ubi Tuturium Tolosa qua-
ternos denarios in singulas vini amphoras portorii no-
mine exegisse scribit: quàm Horatius, *Lib. III. Od. 21.*
ubi natam secum Consule Manliò amphoram laudat,
sey so alt als Er. Inde Vinum amphorarium Proculus
in *l. f. §. ff. de Trit. vin. ol. leg.* dicit.

§. VI. Accidit, ut qui vinum Surrentinum in
urnalibus habebat diffusum, Is tibi vinum legaverit in
amphoris. Heres negabat utrumque: Urnale, tan-
quam non legatum; Amphorarium, tanquam non re-
lictum inventumve. At, omne illud quoque vinum
quod in urnalibus fuisset, legatum esse, Labeo & Tre-
batius responderunt *d. l. f. in pr.* Opidò liberales di-
xeris, ultra Testatoris intentionem! At illi eam sic
assumerunt, tanquam ad mensuram magis, quàm ad
corpora vasorum respexerit. Aut quod similis vero,
tanquam certam vini speciem, Surrentinum cogitans,

voluntatem satis declaraverit, ne error in vasorum nomine aut demonstratione sit illi noxius. §. 29. & 30. *J. de leg.* Erat enim Surrentum opidum Campaniæ, quæ Italiæ regio fertilissima, in qua summum est Liberi patris & Cereris certamen: Unde credo Brunnemanus *ad b. l. vina dulcia*, quorum tamen in textu mentio fit nulla, assumit. Coeterum, ad alios quoque usus amphoras adhiberi, & aliud quid in eis abdi potuisse, Cicero *Verrinâ IV. Cap. 74.* asserit, dum amphoras Mellis expressè nominat. Quemadmodum haleces sale conditas ad nos dimittunt Belgæ, doliis inclusos; ac nosmet ipsi carnes, brassicam, cucumeres, ibi recondere solemus. Plura desiderantes ad Julianum Jctum in *l. 216. d. V. S. ablegamus.*

§. VII. Amphoris Proculus conjungit CADOS, eosque in eadem *l. 15. ff. de Tr. vin. ol. leg.* vel binâ exprimit vice. Erant autem & isti vasa vinaria, quibus vinum condebatur; & decem quidem, vel, ut volunt alii, duodecim congiorum: cujus generis vasa lignea circulis virgultorum, betulorumve cincta, primi in Alpibus rustici excogitasse feruntur. Fuitque adeò & ipsum genus hoc ab initio figulinum, & Corporis ac simul Mensuræ significativum. Fuerunt tamen & aliis materiæ vasa, *Coriacea* nimirum, non tam aridis, quam liquidis continendis recepta, CULEI: cum frumento vel de lino & cannabe sufficiant. Est tamen ipsummet genus hoc unâ Mensuræ significativum, Viginti nempe amphorarum capax, vel XL. Urnarum; ut est apud Plinium *Lib. XXIV. Cap. 4.* & Columellam *Lib. III. Cap. 3.* Hinc sesquiculare dolium, apud hunc,

est XXX. amphorarum. Cum Utribus jungitur inter vasa militaria, trajiciendo anni; apud Nepotem in *Eumen. VIII. 7.* Vinò legatò, Utrès non debebuntur: nec Culleos quidem deberi, dicit Ulpianus in *l. 3. f. ff. de Tr. vin. ol. leg.* Labeone ergò, à pertinacia cœteroquin famosò, pertinax magis; qui juxta cum Trebatio in *l. f. pr. eod.* longè fuit liberalior. Nimirum quantum ad vinum; secus quoad vasa. Quod tamen literam Lgeminat, id nec aliis est insolitum: Varro *L. I. Rei rust. Cap. 2.* in eo agro, inquit, aliquotfariam in singula jugera dena colleavini sunt: Unde insuper observamus, Neutro quoque usurpatum fuisse: Sed hæc Grammaticorum sunt.

§. IIX. Sequitur CISTERNA, quam vulgo puteum dicunt, in quem pluviam derivant aquam; ita dictam, quòd non inferius propullulet de terra visceribus, sed cis ac supra terram de cœlo decidit, quo sensu Ulpianus *Lib. XX. ad Edict. in l. un. §. 4. ff. de Fonte* accipit. Idem *Librò XL. ad Sabinum*, vini quoque cisternam dicit; ubi, postquam, de nave oneraria quis furtò Sextarium frumenti tulisse dictum erat, pergit: Et, quid si Cisterna vini sit? quid dices? *l. 21. §. 5. ff. de Furt.* CUPA, vas vinarium amplum, aliqui pariter duplicatò P scribunt, in quo vinum in apotheca conditum servabatur, ut est apud Scævolum in *l. 93. §. 4. de leg. 3.* Vasa vinaria, id est Cuppæ, & Dolia, quæ in cella defixa sunt: Cujus deminutivum Cuppulas Ulpianus habet in *l. 3. circa f. ff. de Tr. vin. ol. leg.* Occasio autem hujus philologiæ, utriusque JCro dabatur, legatò quodam vini; ubi Legatarii desiderabant & vinum & vasa;

vafa; hæc; tanquam sine quibus istud haberi nequeat: Accessorium autem sequitur suum principale. Quæ Celsi quoque erat Opinio; tanquam tacita eamens Testatoris fuerit. Ulpianus autem Arbitraria distingvit à Destinatis; ut mens Celsi procedat in prioribus: factis in his, quæ depressa sunt in cella vinaria. Amplians I.) ut in Doliis, Cuppis, quin Cuppulis etiam id procedat, quia reputentur pro immobilibus. Sub declaratione, si in cella tanquam instrumenta defixa sint. Ampl. II.) ut nec Vtres neque cullei eâ ratione debeantur.

§. IX. Collegium tamen Fabrorum, cui simile legatum obtigerat, prætendens idem, alio nitebatur fundamentò: Clausulâ videlicet adjectâ: Vti optimus maximus: per l. 22. pr. ff. de Instr. leg. ubi Paulus Ictus Retia apraria & instrumenta cœtera contineri respondit. Quid est igitur, quod Scævola respondere movit in contrarium: Non rectè peti quod legatum non est? Atque imò, legasse videtur utique Testator, eâ utens clausulâ: arg. l. 69. §. 3. de leg. 3. Vbi si fundus, qui debet alteri servitutem, legetur ut Optimus maximus, liber dicitur præstandus: ducendo argumentum à majori ad minus: à Libertate, tanquam re inaffinabili, ab auferendo alteri jus debitum, ad præstationem vasorum, rem tantillam, vino aquè necessariam, ac fundo libertas est. Tiraquellus quando in *tr. de Retract.* §. VI. Gl. VII. n. 198. fol. 32. in hoc argumentum incidit, & Glossam & Bartolum dicit non usitare: Ipse verò Mendum in textu subesse putat; de cœtero autem provocat ad Baldum *vol. 3. cons. CCXXXVI.* ubi

fol.

fol. LX. col. d. rem aliquatenus tangit, nodum tamen
 haud solvit. Quantum videtur, Clausula illa: ut O-
 ptimus maximus: non in concreto accipienda, de
 Statu praesenti: alioquin Gajus in *d.l. 69.* haud respon-
 surus erat de servitute quoque eximenda; sed in ab-
 stracto, prout fundus esse potest ac debet, nempe li-
 ber ab onere: Ast, Dolia nihil conferunt ad fundum
 ut talem. Paulus autem in *d.l. 22.* supponit fundum
 Venatorium ein Jagt-Haus: quorsum utique censen-
 da sunt retia, non minora solum, verum etiam ma-
 jora.

§. X. Venimus nunc ad DOLIA, quibus ipsis
 Doliarii nomen debent. Est autem dolium Vas vina-
 rium, capax & ventricosum, ut Budæus ait: mensura
 tamen non certæ: cui consonat vox Germanica, eitte
 Kufe: quo positò, extricare poterimus nos è contro-
 versia: Quare legatò vinò vasa cedant cœtera: Do-
 lia non æque? quam tractant Ulpianus in *l. 3. §. 1.* & Pro-
 culus in *l. 15. ff. de Tr. vin. ol.* Ille, rem ipsam;
 Hic, rationem deducit: &, quod notari meretur
 magis, hoc insuper Trebatius: Vinò, quod in vasis
 est legatò, id quod in doliis est, deberi negat: Cùm
 tamen, qui dolia describunt, Vasa vinaria esse asserunt.
 Informanto igitur Jcti nos antè: quid per V A S A
 intelligant? Ipse autem Ulpianus in *l. 19. §. 10. ff. d. Aur.*
 & *arg. leg.* distinctè hoc agit, dum ait: Nam, Vaso-
 rum appellatio generalis est, dicimus vasa vinaria &
 navalia. Quo sensu accipiendus Budæus, & quicun-
 que dolia vasis accensent. Ast, ubi ad Familiam Oe-
 nopolarum veneris, & artem & sermonem eorum
 ad-

addiscere opus est, invenerisque Dolia Vasis contradistingvi & opponi. Nimirum quamdiu nondum lecta sunt uvæ, Vinum illi dicunt Pendens, so noch am Stocf hängt. Diverfum tamen à Pendulo, quod vitium illius est: Wenn er sich dehnt oder zeucht. Post vindemiam, vinum dicunt Coactum, eingelesen / dein Pressum; at dupliciter: quod enim in lacu primum exprimitur in der Strampf-Zeuse getreten / Proticum dicitur, Läuter-Most; quod verò torculari exprimitur, Tortivum, Kelter-Most. Tum verò vinum novellum Doliis infunditur, diciturque Doliare, gefaßten / eingefüllt: ubi relinquatur donec defæcaverit, verpraust / ac tum in amphoras diffunditur atque cados, quod dicitur gezogen: Vinum autem ipsum vocatur diffusum.

S. XI. Atque inde verum Vasa inter ac Dolia dignoscitur discrimen; quod videlicet hæc, Majora sint, Illa Minora: Hæc fixa, cellæ destinata & quasi immobilia; illa libera quasi & ambulatoria; Hæc Patrisfam. Illa Oenopolarum, zum verzapfen. vid. l. 15. ff. de Tr. vin. ol. leg. URNALIS adjectivum, sed substantivè positum, subaudiendo Urceus, aut Caliculus, ab Urna dicitur, estque vas aquarium, ein Schöpf-Cymer / ab urinando dicta, quasi ein Taucher. Pariterque tam vas denotat ipsum, ut substantiam atque corpus, quam quantitatem ac mensuram, amphoræ videlicet medietatem. Proculus eo verbò utitur in l. 16. pr. sape dicto Tit. Qui vinum Surrentinum in urnalibus habebat diffusum, Is tibi vinum legaverat in amphoris: Dubitatum, an petere valeas amphorarium? quale tamen

haud possederat Testator : An verò Urnale ? quae non expresserat. Neutrum speraveris , quantum stat penes heredem ! Labeo contrà & Trebatius : Omne illud quoque vinum quod in Urnalibus fuisset , legatum esse responderunt. ut *sup. §. VI.* dictum. UTRES denique Ulpianus in *l. 3. in fin. d. t.* plurativò numerò in vasis commemorat , quibus vinum quondam habere , solebant reconditum ; atque eo quidem sensu , quòd vinò legato , utres non debeantur , neque Cullei : at verò , Celsi affirmantem paulùm retrò admiserat sententiam. Videtur Quæstio voluntatis esse , si textum legas integrum ; ut ultimæ voluntates pleræque. Sed fati quidem diu morati nos sunt Jcti Romani , excusabunt tamen ipsi Sectatores suos apud benevolum Lectorem.

CAPUT V.

DE

Litigiosis Metallicis.

§. I.

Litigiosus, nomen adjectivum , diversa recipit significata , prout substantivum se habet , cui adjicitur ; Subjectum sit an Objectum : tum enim modò activè significat , hominem contentiosum ;
mo-

modò passivè, rem controversam. Atque equidem, priori significatu, si de Opificibus accipias, haud magnopere erraveris; dum non est professio quædam alia aut societas, tot frequentata litibus; cum extrinsecus cum aliis, tum intrinsecus atque invicem; ac sæpe super re, ut videtur minima, ut hõc ipso patebit capite. At enim, ne lacesisse Crabrones, & perperam irritasse videamur, vocem illam eo sensu quo Juri solent, objectivè accipiemus, qui Pandectis peculiarem *de Litigiosis* inferere titulum: quanquam sensu aliquatenus restrictò, ut per ac post litis contestationem res demum evadat talis; nuda denunciatio istud haud sufficiat. *l. d. s.* Eo etiam effectu peculiari, ut alienatio rei litigiosa sit ipso jure nulla: *l. 2. C. eod. cum*, si retrò facta fuerit, in integrum restitutio adversum eam acturo necessaria sit. *l. 8. §. 1. ff. d. Alienar. jud. mut. caus. facta* conf. Dn. Struv. *Ex. ff. IIX. th. 90.* quam acceptionem forensis in præsens haud inquirimus, ubi Mechanicis laxius paulò litigiosa sunt manufacturæ, quam primùm litem mutuo movent; & quidem non super dominio ac proprietate, sed jure fabricandi mercandive. Quemadmodum & jure Novellarum in foro sufficit precum Principi oblatio, & parti adversæ facta intimatio. Dn. Struv. *Ex. XLVI §. 48.*

§. II. Et quidem, non tam destituit Mechanicos rixandi occasio, quàm obruit; ex quo non est rerum corporalium aliqua, quæ manûs eorum non occupet; & quia suarum manuum operà vivere oportet, jurium suorum vindices admodum vigiles sunt atque acres, ne quidquam, ratione ullâ, illis detrahatur per quem-

quemeunque; Extraneus sit, an Sodalis etiam; operando id fiat, an negotiando. Alter alterius manufacturas ne facito suas merces, nec alteri suas operas locato! Pelliones Cicenses, ut in antecessum ad jus provocem, *Rotulæ sui articulo XIX.* cautum habent: Auch soll kein Meister frembde Wahre/ die nicht sein eigen/weder in seine Bude/nach in sein Hauß/damit zu handeln/nehmen oder hengen/ vielweniger einem andern Meister und Frembden vertreiben/nach arbeiten/ ohne Vorwissen und Erlaubnis der Fürmeister. Die Strafe 2. th. Wachs. Ubi notes I.) Declarationem, Negotiandi: neque omnino enim jus etiam hospitii prohibebunt, aut officium amicitiz, custodiam! vel etiam liberalitatem, Donandi. II.) Ampliationem: Operandi: Nam ita Magister unus foret alterius Boëthus, minimum Vicarius. Possent eâ ratione unus ad se trahere omnia, suosve Contribules tractare ut meros famulos: possent Forensis quispiam eos turbare per indirectum, mediante ipforummet Sodalium uno; quod utique hand ferendum: Intenduat sui conservationem, contra Exteros; Equilibrium ad invicem; rem sanè æquissimam!

§. III. *Quadrat huc pileonum ejusdem loci Art. XIX.* Es soll auch kein einheimischer Meister frembde Hüte/in oder aufferhalb des Jahrmardts/in seine Bude kaufen/und auf dem Markte feyl haben/ Strafe 5. gr. von jedem Stück. Sic enim ad suammet excitantur industriam exercendam, suamque civitatem celebriorem reddendam. Sed transeat negotiatio, dum scopus est precedanea manufacturarum elaboratio. Sive
au-

autem occupentur in metallis cudendis, five ligno contignando, five in Corio præparando, five lino lanave texenda; nusquam non lolia rixarum congerimant, ut providè ad fundamenta dissensionum; attendendum sit. Quæ aliquando ponunt in speciebus atque corporibus ipsis, aliquando solùm in partibus integrantibus, non rarò in sola quantitate, quin gradibus denique operarum atque pretij: ut difficile sit omnia penetrare, nedum ordinatè tractare; nos generalem Materiaram incedemus semitam, exordium à *Metallis* facturi, quæ tractant Fabri, diversorum, tamen generum, prout seu ferrum, seu æs, aut plumbum tractant. Ferrariorum duæ sunt classes principales, prout seu malleus seu lima præponderat, *groß und klein Schmiede*/quorum priores tamen *Solearii* nomen præoptant, *Huf Schmiede*: alteri *Serarii*, *Schlösser* à manufactura potiori, *Sera*: plures utique dantur alii, sed non ubique obvii, neque instaurando Collegio sufficientes; ut vel binas illas eadem sodalitate cohabitantes quondam heic loci inveniffes classes. Quando tamen in *Serariis* unus erat rixosus, qui *Solearios* variis unâ implicabat litigiis, separationem impetrabant equidem, at non *Sodales* modò futuri, verùm instrumenta & manufacturæ quædam vocabantur in controversiam: quod argumentum evasit capitis de Separatione Collegiorum.

§. IV. *LIMA* instrumentum pluribus Opificibus commune, *Cornuariis*, vid. *Tractatus de Instrumentis* n. 194. *Cultrariis*, ib. n. 210. *Serariis* atque *Soleariis*; quibus tamen ereptum eamabant *Serarii*, tanquam

quam instrumentum terminale, seu, quod differen-
 tiam constituat specificam. *ib. n. 56.* Solearii contra di-
 mittere nequibant, propter inevitabilitatem; ne per
 indirectum operæ atque manufacturæ illis auferan-
 tur, cœteròquin licita atque liquida. *ib. n. 197.* Enim-
 verò, Limæ duum sunt generum, Crudiores, *Kaspeln/*
 & tenuiores, illas tandem concedebant, die genante
Horn, Feyle: has sibi relinqui peculiare obtinebant
Serarii d. 20. Febr. MDCLXXXII. decretum Illustris Re-
 giminis tum hujus loci, leges *d. r. n. 714.* Indigen-
 tiam atque inevitabilitatem autem Solearii fundabant
 super licentia ferrò obfirmandi carpenta, *Rutschen*
zu beschlagen/ quam cum Serariis per antiquum *Reces-*
sum d. 14. April. MDLXXXIV. §. Was aber die *Rutschen* ic.
 nacti fuerint communem. Haud inficiabantur hoc Se-
 rarii, dum contineant se intra terminos limæ majoris
 Solearii: Quisque nim. illorum pro substratâ materiâ.
 Der groben und kleinen Arbeit. CLAVOS tamen fa-
 bricandi jus, asserebant sibi Solearii, tanquam partem
 artis; dum vestire sive munire pedem equi ferreis so-
 leis, citra clavorum adminiculum, sit impossibile. At
 enim, dum à Sodalitate reliqua soli discedebant Solea-
 rii, remanentibus ibi clavorum Fabris, quibus inte-
 gra clavorum debetur universitas, decretum: Nagel
 gehören vor die in der alten Schmiede-Zunft verbliebene
 Nagel-Schmiede / und können durch die Huf-Schmie-
 de niemanden verwehrt oder vergähmet werden: Reli-
 quis tamen majoribus utrique arti communibus. Thor,
 Nagel bleiben Huf- und Nagel-Schmieden gemein/ ver-
 mög vorigen Vergleichs. Multum ergo ex facto res hæc
 par-

participiat, & pro locorum diversitate variat. Utriusque classis clavos, majores minoresve fabris Soleariis Naumburgi per *Recessum d. 1. Decemb. MDCLVII.* cudere licet, sub determinatione, welche die Zimmer-Leute verschlagen. *κ.* Eiserne Zahnen *ibid.* verbothen.

§. V. Clavus idem iisdem Soleariis adversos ipsos etiam Clavarios disputandi dedit materiam, quos prohibere ausi, clavos solearios cudere; idque rotuli novi præcipuum *MDCLXXVIII.* voluerunt esse membrum. Huf-Schmiede zu Zell und Melis / Ampts Schwarz-Wald/begehren eine eigene Innung vor sich alleine zu haben / mit Einverleibung / daß die Nagel-Schmiede sich des Huf Nagels zu machen enthalten sollen. referente Joh. Lunbach, Præfecturæ administrō: cum apposito: Clavarios numerō esse multos, quorum potissimus usque eō labor in cudendis clavis soleariis fuerit occupatus; qui tamen, dum evehantur ad exteros, nulli sint Soleariis præjudicio; citra quod si foret, subsistere haud possent. Ipsi insuper Clavarii *d. 19. Septembr. MDCLXXIX.* in audientia Ducali sponte cessuros offerebant se fabricandis clavis majoribus, quibus clathi rotis affigantur: begeben sich gänglich der Schien-Nagel: toleraturosve Solearios & cudere & venum habere Clavos majores cæteros; dum & ipsis iisdem relinquuntur liberi: Wolten den Huf-Schmieden gönnen/Huf-Schinn-Pfennig und zweer Pfennig Nagel zu machen und zu verkauffen / wenn ihnen auch dergleichen neben jenen zugelassen seyn solte. At enim, non asperimodō Solearii, acceptando oblata; verū ambitiosi quoq; quantum ad manufacturas CATENARVM, quas
ple-

plerasque, certè majores atque pretiosiores vindicabant sibi: ac licèt Sodalitatem alteris offerrent Collegialem, tantis tamen limitibus circumscriptam, ut repudiare satius sit!

§. VI. Referebat autem præallegatus Jurisdic-
tor, exceptionem Catenariorum: quòd Solearii non
sint idonei respondere desideriis expentium; adeo-
que videre cogantur, quod in tractibus circumjacen-
tibus Clavarii Ruhlenfes, Schmalkaldenses, Steinba-
chenfes ac Schönavienses quantitate longè ampliori
catenas fabricent & foràs ablegent. Ipsi Clavarii, con-
questi, in quas angustias coarctentur à Soleariis, ad so-
las vaccarum canumve catenas eos adstringendo,
cum præclusionione à catenis vectatoriis: solten der Ket-
ten/so zum Geschirre gehdrig/sich gänglich enthalten/
feine Ketten/so zum Fuhrwerck gebraucht werden/mehr
zu machen. Sondern sich nur der Rûhe und Hunde-Ket-
ten nehren. d. 18. Septembr. prædicti anni. Fatebantur,
Collegiatos non esse, unum ex se, Tobiam Dehring/
frui Parentis sui forensis attestatò, hab seines Vatern
auswärtische Rundschaft zu genüßen/at Tobiam Anschuß
& Petrum Döll/ tali adminiculo destitutos, oportere
Claviculariam Juxtim exercere. Conquerebantur in-
terim, quòd Serarii, utcunque jure Collegii polleant,
varia audeant irregularia, machten Fronberger Arbeit/
esliche nichts denn lauter Würck-Messer/und esliche gar
Ruh-Schellen/unde victum quarant: cum annexa Epi-
crisi: Beatum, qui calleat plura! ut uno expirante,
recursum habeat ad aliud, unde se honestè queat susten-
tare. Atque credo Sodalitatem Soleariorum tum iniüsse,

ex

ex quo d. 22. April. MDCLXXXVIII. precabantur separari, ac distinctò jure beari.

§. VII. Nec destitutos animadverti rationibus: Tam enim egerant sincerè, ut Soleariis quantumcunque juncti, non tamen quidquam quod illorum est, tentaverint, rerum suarum satagentes, iisque contenti: Eo tamen non attentò, quoti de illorum familia jus ambiebant Collegii, vocabantur à Soleariis ad edenda specimina illorum, Calceandi equum; quod neque didicerant tamen, nec exercere unquam cogitaverant. Quæ est exculpatio defectuum. II.) Quantumcunque tamen à sua familia sive schola desiderari queat, ad hoc sint parati: Prout Serenissimus quondam Ernestus Dux Saxonix, beatissimæ recordationis, catenarum genus omne per provinciam usitatum necessariumve, fabricandum illis commiserit permiseritque, alle Brunnen, Brücken und andere sonderbahre Ketten/ so im Lande hin und wieder gebraucht werden. Quæ est idoneitas & sufficientia illorum, & adprobatio aliorum. Succedit III.) innocentia & indemnitas, qua Convicaneis suis nulli sint impedimento, sed commercia exerceant extrinseca. So hätten sie auch ihre gewisse Handels- und Währ-Leute in Schmalzkalden/Suhl und anderswo mehr/ welche alle Ketten/so sie im ganzen Franckenlande und andern Orten verkaufften/allhier machen liesen / also daß sie allhier in Melis fast nicht ein Stück verkaufften. Neque verò IV.) Lorarii solùm atque Ehippiarii circulos, & qua suppellectili ferreà opus insuper habent, ab ipsis redimant: Verùm V.) Ipsi Solearii catenas frenarias ad

allem ipsis committant fabricandas, die Zaum- und Haff-
ter-Ketten tugent weise. 10. Quas Aurigis postmodum
singulis dividant singulas: quas, si diffidant Cate-
nariis, aut suis fidant viribus, fabricaturi erant ipsi.

§. IIX. In Metallis censendum & PLVMBUM:
Utrum tamen, & Quæ inde fiant manufacturæ, atque
utri Mechanicorum competant? vix mereri pretium
operæ credideris, inquirere; dum ultra pondera &
libras aliò vix adhibeatur: &, si Stannarii vasa stan-
nea plumbò inficiunt, stannea tamen jactant, nec im-
probantur, dum intra ratam, seu proportionem se
contineant. Nihilominus Plumbum ductum gezo-
gen Wley/ in manufacturis Vitriariorum censetur; Ne-
gotiatoribus contra non nisi crudum, venum habere
permittitur: per Rotuli Fenestrariorum Cicensium.
4. 29. Febr. MDCLX. Art. XII. quemadmodum & manufa-
cturæ vitri, tam planæ quàm vasa, solius illius opificii
merx esse permittuntur art. XIII. Es soll auffser des Gla-
ser-Hand-Wercks niemand/ es sey wer er wolle/ mit Tafel-
Glaß/ Bier- oder andern Gläsern handeln noch verkauffen.

§. XIV. Possem de Tendiculis/ Rahmen manufactu-
ra cum Seriniariis controversa, quædam afferre, si
Artificum numeros atque species intenderem. Me-
talla imò proposui, neque tamen absolvi; cum Aes,
Aurichalcum atque Cuprum supersit: cujus metalli
operatores varii, magna multaque proferunt: Pars
fundendo, Campanas, Tormenta; Pars cudendo
variamque fabricando supellestem ac vasa Oeconomi-
ca; majora, braxatoria, alembicos destillatorios;
& minora innumera; neque facilè ob id controversi-

am patiuntur extrinsecus : Invicem tamen his moveri cepit, super adpositione partium ad totum.

§. IV. Sunt nimirum illi alii sedentarii, alii Ambulatores, Kessel-Führer. Quando igitur Andreas quispiam de Leer, Brabantus, circa seculi superioris annum sextum supra sexagesimum, à Serenissimo ERNESTO Duce Saxo-Gothano, triennale impetraverat privilegium, invehendi elaborandiq; aurichalcum; atq; effluxò discesserat spatio : Socius ejus Henricus Trysa petebat renovationem. Intercedebant Cuprarii *d. 14. Maji MDCLXX.* petentes, inseri clausulam restrictivam, de non affigendis fulcris, keine Beine anzumiethen/alleine mit guten tüchtigen Messings-Wahren/ohne angefeste Beine zu handeln : ex eo fundamento, tanquam operationi huic Exteri illi haud sufficient, Könten kein tüchtig Bein anniethen. Ac delatum quoque illorum fuerat desiderio, insertà clausulà Vendendi, non tamen Operandi. Ihre Wahre verkauffen/aber keine eiserne Beine selbst anhefften *d. 30. Maji prædicti anni.* Nec attenderant hoc ab initio Exteri ! At enim, *d. 14. Julii* deprecabantur eam dictus Dryse & Dieterich Cusse : precantes, ut porro sit liberum, quod retrò fuerat concessum. Cum, quia Cuprariis Incolis id nulli sit præjudicio : tum, quia sic in ipsa concessa impediatur distractione. Quoniam enim Cuprarii domestici de adponendis pedibus rogati, postmodum non difficile modò se gerant erga emtores, morositate operarum, manupretiique gravitate; verum corrupendi suspicione laborent ac periculo: unde per indirectum emtores abstrahantur sibi, ac privilegium evadat ina-

ne. Nec temerè enim quis actus emendi conducen-
dive multiplicat, atque à duobus expetit, ab uno quod
nancisci potest: imprimis, quando subest alterius in-
vidia, qua seu corrumpat subdolè materiam, suum-
que dolum imputet materiæ vitiò; seu auctiori ma-
nùs pretiò, quod emendo lucellum habuisti, ina-
niat.

§. XI. Planè, videbantur Exteri Cuprariis indi-
genis non parvo esse impedimento, si ultra exterarum
materiarum venum importatas, liceat operas etiam e-
locare. Sic enim otiosi cives coguntur inviti, ac post-
modum algere. Privilegium dabat illis solum Mer-
cari, non Operari; & quidem in corpore aurichalco;
non pedibus, ferro! Enim verò, Temperamentum in-
ventum, quo utrisque consultum: ad suas id restrin-
gendo materias; quo ipso pedes efficiebantur pars
mercis, atque emtio magis erat totius compositi,
quam locatio partis adponenda: à priori fit deno-
minatio. Relicta de cætero privilegii laxiore inter-
pretatione. Proculus judicat, hoc jure nos uti, quod
Servio & Labeoni placuisset; In quibus propria qua-
litas expectaretur, si quid additum erit, toti cedit;
ut Statuæ pes aut manus, scypho fundus, aut ansa le-
cto, sqq. *l. 26. §. 1. ff. de A.R.D.* vid. Gotofredus *in l. 21. §. 1.*
mibi lit. g. ff. de Furt. Quare & rescriptum Ducale ad
Quæstorem Waltershusanum Mense Augustò emana-
vit, inter cætera hoc quoque argumentum concer-
nens: *Hiernechst auch vorberührtes Privilegium eben-
dahin so strickt und rigide nicht zuverstehen / daß ihnen
gang vermehret seyn solte / eiserne Beine / auch nicht an
ihre*

ihre eigene neue Wahren zu niethen. Wordurch ihre Nahrung ganz gestopfet würde. Zumahlen niemand einen Messingen Diegel ohne Beine ihnen abkauffen würde. Als können wir/bey so gestalten Sachen/ und aus andern bewegenden Ursachen/vor dismahl geschehen lassen/ gestalt wir Krafft dieses das ertheilte privilegium dahin erläutern/das Trysen und Cusen/ noch die gesetzte Zeit über/so lang das privilegium wehret/ nachgelassen werde/ an ihre eigene Wahren/umb solche desto eher an Mann zu bringen/ eiserne Beine anzuniethen. Jedoch mit diesem ausdrücklichen Beding/ gute/ tügliche Waaren und Arbeit zumachen. In simili, Mense eodem, d.2. Aug. sed annò MDCLXXVI. ad praefectum Eisfeldensem, cum provocatione ad superius rescriptum postea; Als wollen wir mehr angevegtes unser privilegium hierdurch dahin erkläret haben/das Impetranten vergünstiget seyn soll/ an ihre eigene Waaren/ umb solche desto eher an Mann zubringen und loß zu werden/eiserne Beine anzuniethen. &c.

§. XII. Videbor manufacturam metallinam, locò debitò, quo de ferro agebatur, oblitus esse; culpa eò majori, quòd ratione personarum utentium, universalis; ratione temporis perpetua, & tamen opido litigiosa sit: CVLTROS puta: rem quidem exiguam, ex diversis tamen materiis compositam, & quatuor diversarum familiarum Opifices occupantem: quorum *primi*, Fabri cultrarii sunt, Klingen-Schmiede: *secundi*, Tectores, Beschaler/ qui cornu cervinò aut ossibus manubrium obtegunt: *tertii*, Capularii, qui è ferro aut aurichalco manubria affigunt solida, *Quartii*,

Festmacher / eiserne Messer. Stielmacher / *Ultimi*, Acutores, Schleiffer: qui, cum ab Exteris controversiam patiantur nullam, lites inter se tantò movent acerbiores. Ut taceam *quintam* Scholam, Machæropœorum Messer. Schmied / à Fabris laminarum, Klingens Schmiede distinctam: Fatentibus ipsis quos modò dicebam, Tectoribus: dum agentibus adversus se Fabris opponunt exceptionem *Non competentis actionis*: nec enim illorum sit opera hæc, sed Machæropœorum eiserne und messingene Messer = Stiele weren Messer = Schmieds Arbeit / sic machten sie nur vollends aus / kaufen sie von ihnen. Obstat ergo & Exceptio *Juris Tertii*: Tacentibus Machæropœis, frustra fremunt Fabri. Atque est quidem aliqualis oblocutio primos inter & secundos, junctim tamen impugnant tertios. Tectores, facultatem laminas per se an Boëthos cudendi, asserunt sibi: & si quis eorum Specimina magisterialia edere nequeat, luat ea Magistratui, Imperialibus binis; Collegio, florenò uno. Quando autem Fabri laminarum sumebant sibi, manubria ferrea cudere ac celare, contradicebant Tectores, comminantes Retorsionem, Furnos nempe extruendi. *d. 22. Aug. MDCLXIX.*

§. XIII. Erat quidem & alia Fabris controversia, super *numero* specierum *diurno*; non tamen seu cum Tectoribus seu Manubriariis; sed suæmet scholæ, aliis tamen Jurisdictionis, magistris. Meditabantur nimirum Fabri laminarii Jurisdictionis Altensteinensis Rotulum novum, cui inferendus sit Articulus de libertate manufacturarum diurnarum, quoad numerum;

rum; allegantes pro causa; Sodalium suae familiae paucitatem, quam Crustatores altero supergrediantur tantò. Soll ein jeder Messer; Schmied/weil derselben annoch wenig/dargegen die Beschaaler noch einst so viel/ so viel er kan/sie seyen groß oder klein/auf Prob und Schan/ Messer verfertigen. Et habebat speciem, Declaratio: ad Censuram: quam si sustineant, multum haud erit impedimento: nemo prohibendus causam suam facere meliorem, si fiat sine detrimento alterius. Enim verò, vicini Ruhlanilaminarum Fabri, certiores hujus attentati facti, interesse suam dicebant: Hoc minime Altensteinensibus indulgeri; dum legibus ipsi ad numerum centenarium adstringantur; non positivè, ut eum compleant, sed negativè, ut ne supergrediantur! Idque non impediendae industriae suae, ratione quanti; sed ut augeatur ea in quali. Quodsi ergo Altensteinensibus arbitrium numeri relinquatur liberum, vereantur, ne libertas ea plerosque isthuc sit illectura, atque artificium hoc penes Ruhlanos pessum iturum. Precabantur itaque d. 7. Jan. MDCLXI. Illustre Regimen Isnacense, velit apud illustre Regimen Gothanum in eorum favorem intercedere. Quo factò, rescriptum ad E. liam Fuldam, super facienda relatione: qui in Terminò d. 31. dito. Protocollum trans mittebat. Habitò itaque audientià, declarabant se Altensteinenses, cum Ruhlanis. quantum ad numerum paria se observaturos.

§. XIV. Illa non tam de manufacturis indulgendis, negandisque; quam de fundamento quod præbeant cui, ad intromissionem in Collegium, erat con-

tre-

troverfia : quando Crustatores Steinbachenses *Kal. Aug. MDCLIX.* ductu *Art. III.* urgebant : ut non alius sit recipiendus inter Cultrarios Faber, nisi qui cultros fabricet venatorios, nur die / so Hirschfänger und Weidemeffer machen. Sed, Quid inde? inquis! Nimirum, Manufacturis quibusdam ea prærogativa & privilegium competit, artis fines ampliandi, ut liceat Sodalium uni, seu sellam unâ amplius habere constructam, seu duobus etiam cudere furnis. Ut sunt Cultri venatorii : dum enim his insudant, tot gladios atque cultros interim fabricare potuissent, quos interim posthabere coguntur. Rotuli Steinbachensium Cultrariorum de *Anno MDCLXI. art. IX. verb.* Soll jeder Messer-Schmied nicht mehr dann eine Esse und ein Feuer haben / und sich damit begnügen lassen. Sed doch / wer Hirschfänger und Weidemeffer verfertigen wird / soll eine Esse mehr zu halten macht haben.

§. XV. Istud verò palmarium, quod Fabri laminarum juxta cum Tectoribus, Beschaler / dubium movebant Manubriariis, seu Capulariis, Stielmacher / circa annum Christi MDCL. exorientibus, erat: quòd sumant sibi partes illorum, Manubria fabricando : sive enim ex ferro cudant, pertineat hoc ad Fabros : sive laminis addant capulos, sit hoc Tectorum ; atque adeò novum hoc emergens, utrorumque præexistentium invadat jura. Quare sapius adversus eos tanquam Turbatores movebant querelas ; atque ut in ejusmodi causis novis accidit, in diversas partes proferebantur sententiæ ; prout modò hincmodò isthinc nova allegabantur jura,

§. XV.

S. XVI. Antiquissima sententia infavorem A-
 storum hactenus fuerat concepta, ut Reis interim in-
 hibetur novæ artis exercitium, donec aliud quid ju-
 beatur; videlicet prout jura sua melius deduxerint: at
 verò docuerant, operas hæc suas non Fabriles, sed
 Cultrariorum esse, nihilque adeò Fabris per eas dece-
 dere: neque intentionem suam esse, sensim illorum,
 quid arrogare sibi; secutum igitur *d. 20. Aug. MDCLVII.*
 decretum illis favorabilius, cui aliquantis per adque-
 verant Fabri: Quando tamen antiquum vulnus refri-
 cabant, sequens decretum sequebatur: Demnach
 die Messer-Schmiede und Beschaler dieses Gerichts sich
 vorlängst beschweret/wie ihnen esliche Eintrag thun/und
 Messer mit eisernen Stielen verfertigen wolten/ auch da-
 mahls so viel erhalten/ daß diesen die Arbeit / bisß auf
 fernere Verordnung in Verboth geleyet worden ist. Die-
 weil sichs aber seind dessen im Protocoll befunde/ daß be-
 reits in Anno 1657. den 20. Aug. diesfalls ein Bescheid der-
 gestalt ertheilt worden: Weiln befundenen Dingen nach/
 Beklagte mit ihren gang eisernen Messer. Stielen / als
 Schwerd-Zegers Arbeit/ dem Messer. Beschaler Hand-
 werck keinen Eintrag thun können / sich auch erbothen/
 darneben das gewöhnliche Messerbeschalen nicht einzuf-
 führen/ Als bleiben sie nicht unbillich/wie zuvor bey Ver-
 fertigung solcher Arbeit ungehindert. Doch/ daß sie sich
 bey Verlust der Wahren / und Vermeidung anderer
 Strafen/des gewöhnlichen Beschalens/ gänglich enthal-
 ten. Und aber dieser Bescheid bereits vorlängst seine
 Krafft rechtens erreichet / als bleibet es nicht unbillich
 nochmahls bey solchem Abschied/und werden sich die Mes-
 ser

H

fer

fer-Schmiede und Beschaler darnach zu achten wissen.
Datum Schweina am 28. Julii MDCLIX. Elias Fulda.

§. XVII. Cui decreto, non Leuterationem aliudve suspensivum ordinarium, sed Protestationem; neque tamen hanc intra fatale debitum, sed d. 27. Augusti demum interposuerunt Fabri, juxta cum Crustatoribus. Quo ipso ansam Capularii sumebant, Jura sua prolixius deducendi: & primò quidem fundabant se in possessione, dum toto bienniò, & ante primum decretum d. 20. Augusti MDCLVII. publicatum, manufacturas hæc palam fabricaverint, ac post illud alio continuaverint bienniò; tam Fabriis quàm Crustariis ne quidquam obloquentibus: meritò ergò manu tenendi; quod nec Prædoni denegetur. Accedat secundò manifesta Fabrorum Crustariorumque adprobatio, quando Philip. Kehr & Melchior Helvvig Fabri, Christophorus item Barchfeld Crustarius, eorum officinas sectati, & operis istorum pro certo manupretio fuerint usi; binos in singula centena numerantes Joachimicos, & manufacturas tanquam sufficientes commendaverint, es wäre tüchtige Wahre. Idque cæteris eorum Sodalibus haud in seis, eoque ipsò factò decreta anteriora receperint: Et, quod amplius est, plerique Fabrorum, Philip Kehr, Joh. Aschenbach, Simon & Joh. Helvvig, Caspar Müller, Stoffel & Mich. Hartmann, suas illis laminas (Klingen) integrò vendiderint quadrienniò, ut non mercenarii essent amplius, sed suis operari ac negotiari potuerint auspiciis. Tertio, idem dominus Jurisdictionalis, Generosissimus Reinhard. Friedrich Hund, de Wenkheim,

in Altenstein, qui juxta cum suis Antecessoribus facultatem Statuta condendi & jura Collegiorum indulgenti ab immemorali tempore exercuerit, à quo Fabri cum Crustariis sua quoque acceperint jura, sed reservatâ libertate, augendi detrahendive; Capularios quoque fecerit Collegiatos: æqualis ergo utrorumque Status.

§. XVIII. *Quartò* obtrendunt exceptionem *juris Tertii*, & ob id *deficientis actionis*; dum cœlatura Capularum, opera sit Machæropœorum, qui nullam talem Capulariis moveant controversiam: qualificanto igitur Fabri & Crustarii se antè! cum ad factum, operas; tum ad jus prohibendi: quò destituantur tamen utroque. Nam V.) ignoratæ fuerunt utrisque hæ manufacturæ, illarumque artificium, usque quò invenerunt introduxeruntque Capularii: à quibus excitati quidem, neutiqum tamen idonei, tantâ dexteritate elaborandi, ut probas à Capulariis editas assèqui, aut æmulari nedum superare valeant. Hi contra VI.) è suo finxerint ingenio, meruerintque aded utique superius proposita inventionis præmia; utcunque collegialiter, quod alteri legitimum demum reputent, haud didicerint. Neque potuerint etiam; dum securè stertentibus collegiatis & antiquo dent Echlendrian insistentibus/Magistrum nancisci fuerit impossibile. Atque si procedat hoc argumentum, neque Crustarii de jure vindicent sibi, quod non habent nisi à Capulariis, quos ipsos contemnunt, ut illegitimos. Quæ elegans Retorsio est! Imò verò sunt VII.) & ipsi Capularii, nacti nunc jura Collegii, æquè

legitimi ; nihilò impediēte : Legitimè haud didicisse ; quoniam idem defectus plerosque parits adversè afficiat socios. Turpe est Doctori , cùm culpa redarguit ipsum : quod ergo in suis personis crediderunt iustum , in aliis ne improbant ! arg. *Tit. ff. Quod quisque juris in alter.*

§. XIX. Ratio IIX.) repræsētat emolumenta Utriusque Magistratùs , mediati & supremi : dum enim cultros ab se elaboratos extra Provinciam quaquaversus evehant , telonia in itinere , contributiones domi præstent ; versetur omninò interesse Magistratum , ut eorum curam gerant & patrocinium iis impertiant. Sed IX.) Privati etiam , quin ipsi adversarii aliquale ab illis sentiant commodum , à quibus pro quingentis circiter Imperialibus annuatim emant laminas , seu cultros mütiles , consolidatos autem distrahant , ac non nummos modò , verùm merces quoque Cultrariis necessarias , cornua cervina , silaque draht ferrea reportent domum , & pro tolerabili pretio vendant Cultrariis. Tantum absit X.) ut eos in illorum opificio , ut temerè quidem , sed citra fundamentum fuerint conquesti , turbare intendant. Id quod aliqui illorum agnoverint , ac Conrado Trompen , Capulario , Simon Helvvig & Michael Hartmann , omnem suam suppellectilem instrumentaque mechanica , primitus quidem commodaverint , postmodùm vendiderint etiã. Nec impediāt : 1.) Ritè , h. e. stylò mechanicò , Collegialiter haud didicisse. En , exhibere se probas , & provocari alteros ad imitationem ! Pariter 2.) nec exemplum Ruhlanum , ob multiplicem differentiam , eos

tur-

turbet. Ruhlani Fabri cultrarii & Crustarii calleant artem capulariam, Capularios etiam statu Collegiali antevererint: secus atque Steinbachenses; præterquam quod ab exemplis locorum, in re mechanica, periculosum sit inferre, ob privilegiorum atque observantiarum discrimina.

§. XX. Illam litem non fecerint suam: utrum Dominus Jurisdictionalis liberam habeat, jura Collegialia mechanicis impertiendi, facultatem: Datò enim, quòd polleat, salva quoque causa sit sua; sin secus, suò quoque ipsi excasuri sint jure adversarii, ab eodem istud nacti: utrinque Turbatores! Nec moveat: supplicantes collegialiter artem haud didicisse: Quadret hoc ad solos Cultrarios, artis antiquæ, dudum collegiatæ. At Capularii, novum ens, per impossibile stylo cæterorum discere potuerint: At, ex quo & ipsi evaserint collegiati, posteritati posteros legitimos utique daturi sint. Agnoscere ceperint hoc adversæ partis aliqui, dum Benedictum Michaellem, Capularium intra suam receperint collegium, Matthæum item Petern adhuc recipere parati sint. Dum itaque Capularii possessione & rebus judicatis nitantur, artem invenerint novam, quam alteri non calleant, nec ulli sit ipsis præjudicio, nec macharopœi, ad quos magis pertineat, contradicant; Spes eorum sit, Serenissimum ex gratiosa clementia, minimum ad viam hanc ipsis liberam relicturnum. Quæ ipsorum repetitæ fuerant preces *d. 29. Novembr. MDCLIX. & 21. Januarii MDCLX.* Paucioribus expedire se satagebant

bant alteri; causas allegando, quare petitis Novatorum non sit deferendum.

§. XXI. Ursachen/ warum die sich neue Messer, Stielmacher nennende/ mit ihren Suchen nicht zuhören. I.) Præstò sit Rescriptum Ducale decisivum, causâ cognitâ emissum, viresque rei judicata nascum, ut, sicut Ruhla, factâ sciscitatione, Capularii tolerantur nulli, ita nec hujus loci Magistris sint obtrudendi. Cùm non sit majus vitium nullitatis, quàm si sententia contra sententiam feratur. *l. 2. C. Quand. provoc. non est necess.* II.) Salvâ hac exceptione, provocetur ad *Constit. Provinc. Tit. XXXIX.* Quodlibet collegium in exercitio jurium suorum sic esse tuendum, ut neque directò neque per consequentiam, in adversum quid permittatur: Quod futurum tamen, si Capularii ceptò pergant modò. Statuta quippe atque Rotuli Collegiorum instar contractuum sint atque legum: rigidè ergo observanda. III.) Multa quippe Magistris collegiales in sua juventute tolerare atque impendere oporteat, quò ad jura collegialia qualificent se atque habilitent. Quò amplius contrà illegales illi Novatores, per unirotarias circumcurstationes, mit ihrer Schubkärnerey professionem dilatent suam, tantò plus alteris detrahatur, dum suâ negligantur manufacturæ: vel eapropter, quòd Capularii crudas materias minimò nanciscantur pretiò, operas, aut si dicere liceat, artem, nullis impensis ex se didicerint, manûs E. pretium vilipendant, ac merces abjectè taxent, & emtores cum contemptu alterorum ad se pelliciant. IV.) Moribus mechanicorum per totum Imperium

perium Rom. sit receptum, atque observetur etiam, ut Autodidacti nequaquam tolerantur, aut in Collegia recipiantur: quin puniendi potius, qui alterius officio se immiscent. *l. 10. C. de Prox. sacr. scrip. XII. 19. Et l. 1. C. de Fabricens. XI. 9.* ubi dicitur, quod Fabricenses debeant inservire artibus propriis. At verò, sint ipsi & idonei & parati, de hujus generis manufacturis cui-libet respondere; modò quod sua professio sedentariam requirat viam. Utrum ergo, quod palare haud soleant, ejusmodi incommodis justè exponantur? cuiusvis iudicium audire parati sint.

§. XXII. V.) Ille casus omninò est dabilis, ut non in mechanicis modò, verùm professione quavis alia, capax & accuratum confurgat ingenium, non inventa modò aliorum æmulandi, vel novi quidpiam ex se inveniendi; sic etiam, ut cæterorum quosdam superet etiam. An verò propter exoticum hoc & rarum exemplum, ea quæ regulariter & ἐπι το πλεόν fiunt, & normam atque ordinem nata sunt, indeque aliis jus iam tum est quæsitum; disturbare aut modò debilitare licebit? Istud VI.) eant in inficias: Capularios ingenii sui fecunditate manuumve dexteritate, artem hanc invenisse manufacturasve elaborasse: sit imò sub Jurisdictione Libenstein, mediâ horâ distante à Steinbachio, Faber sclopetarius, *Büchsen-Schloßer*/qui, ut ipse haud didicerit legaliter, nec tractandi jure polleat: Ita ausus tamen: cujus domum temporis terendi gratiâ frequentaverint ita dicti Capularii, atque incidenter addidicerint; id quod circumstantiis pluribus posset verificari. Jure igitur meritoque

ab

ab operationibus his abstineto, quorsum nec alibi admittuntur, suarumque partium satagunto, nec eos amplius in suis iuribus turbanto! Alia declaratio citra improperationem Collegiorum vicinorum, ab illis non sit expectanda: precati tamen, ne pro contumacibus eapropter reputentur. *d. 22. Martii MDCLX.*

§. XXIII. Ex quibus præcipuè isthoc colligere licet: Non tam Fabros, *Klingen-Schmiede/* quam *Crustarios Beschaler* hujus litigii partem sumsisse sibi: quoniam allegatorum pars magna ad priores haud quadrat, *a)* fieri illis præjudicium, *β)* manufacturas has contemni, *γ)* Capularios materiam crudam vili consequi pretiò. At verò, Capulariorum materia cruda non sunt nisi lamina, seu cultrorum ensiculi, die *Klingen/* quorum annuatim vel pro quingentis Imperialibus emanant à Fabris. Hi ipsi receperunt Capularios in suum Collegium, operas illorum conduxerunt, Ensiculos, quin supellectilem atque instrumenta sua illis vendiderunt. Et quod palmarium est, negaverant, suò mandatò litem ceptam; Crustarios ab se Syndicatum non habuisse. Licet enim Capularii ipsi, epistolâ posteriori *d. 11. Januar. MDCLX.* ex documento quodam, *sub N. 3.* confessum Primiceriorum (*Hans Schröters & Stoffel Wagners*) judiciale assertum ibant: Collegium integrum litem movendam decrevisse; quod de exordio accipiendum: Postea autem destituisse, partim ex neglectis adversus decreta fatalibus; partim ex actibus oppositis, jam modò allegatis colligere est.

§. XXIV. Ad merita cause, quod attinet, Esto,
Rc.

Rescriptum decisivum causâ emanasse cognitâ. Vi-
res tamen rei judicatae nactum fuisse, negant Capu-
larii epistolâ priori. *d. 29. Novem br. MDCLIX. sub ini-
tium.* Leutationem atque eventualem se interpo-
suisse appellationem asserentes. Quoniam enim cau-
sa ad Jurisdictionem remissa, isque ad rem judicatam
d. 20. Aug. MDCLVII. provocabat, quam novò decreto
d. 28. Julii MDCLIX. confirmavit; credendum est,
per sub & obreptionem Ducale istud rescriptum ex-
traxisse, ut potius Rescriptum istud vitiò nullitatis la-
boraverit. Constitutionem provincialem quod con-
cernit, accipienda ea est: Rebus ita stantibus. Possent
novâ circumstantiâ emergere, quæ moveant Sanc-
entem, ad reservatam augendi minuendive facultatem
recurere. Ut verum enim est, speciem illam anti-
quatam, post superveniens novum inventum, tantâ avi-
ditate amplius haud expeti cepisse: Ita suæ potius
ignaviæ, morositateque id imputabunt. Si enim adeo
certi jam tum erant, suæ artis partem an pertinens
esse, Celata ex ferro & aurichalco manubria: malè de
se ipsis fuerunt meriti, præveniri se ab aliis patientes.
Istud quoque damus faciles, quàm graves Collegiato-
rum officiorum Magistri tam Tyronibus existant,
quàm Candidatos suos emulgeant, ac postmodum ad
futuros conductores emtoresve suos, manupretio au-
ctiori indemnitate recuperaturos, ablegent. Ma-
lè, secundum Accursium! Rectius & ex conscientia
agunt Capularii: qui quod tolerabilius nacti, æquò
dimitunt pretio. Ad Magistratum officium perti-
net, his inconvenientibus mederi.

§. XXV. Ea porrò Mechanicorum observantia, de Autodidactis non recipiendis, absolute haud improbanda: Tales enim praestolari, longum foret & incertum: admittere autem, periculosum; ut qui nihil probaturi erunt, nisi quod ipsis rectum videtur, sibi vivere adsyeti. Sind in ihrem Eddchen aufgewachsen. Sed haec de Manufacturis solitis: secus, quantum ad noviter inventas. Ac, licet ignaviae morosi illi interim easdem penetraverint; gratias tamen alias suo debebant Auctori! Illud quoque speciem habet, Ne exemplum irregulare & extraordinarium assumamus in perniciem eorum quae sunt ut plurimum; aut auferatur jus aliis quaesitum: Verum, illa praedjudicialis est quaestio: Vtrum praemia primis inventoribus data, mox destruant alios? Una exceptio non confertissima regulam pessum dat integram. Lucrum fateor, cessat; sed indebitum! Jura vigilantibus scripta. Demus denique Fabris & eorum Consortibus, Inventorem aliquo adjutum fuisse adminiculo: non privat hoc ipsum jure Inventionis. Si tam planum fuisset, eccur non animadverterint & ipsi? Sanè Capularii non aliud desiderant praemium, quam hujus solius inventi usum ad dies vitae: quod negare invidiosum videbatur.

CAP.

CAPUT. VI.

DE

Litigiosis Ligneis & Coriaceis.

§. I.

Sed immorati argumento huic paulò diutius, in cœteris erimus parciores. Et quidem quantum ad *Vegetabilia* pertinet, *Ligna* sunt, quæ Mechanicos occupant plures, unde non possunt non lites inter eos oriri. Et quidem Tendiculæ fenestriarum, Fenster-Rahmen/manufactura Scriniarios inter & Fenestrarios ex duplici capite ceperunt evadere controversæ: *primò* ratione materiæ, dum Scriniarii ligna quercina vindicabant sibi peculiariora: *deinde* ratione formæ & modi elaborandi, dum iidem die *gestürzten und ausgeworffenen Rahmen* suæ manus atque arti solum competere aiebant. Atque equidem, quas Fenestrarius quispiam Naumburgensis, quantum ad differentiam totius atque partium, declarationes atque dubia inspererat, jam dudum sopita, ostensum alibi. *de O. I. Cap. IX. §. 10. 11. 12.* Sicut tamen Legislatori propter novos casus, quos Natura semper prope rat edere, impossibile est legem universalem condere, cui nullatenus valeat derogari: Ita evenit postea, ut ex novis rationibus motæ instantiæ, declarationem unam itemque alteram desiderarent. Receperat Fenestrarius quispiam Cicensis tendiculas duplicatas, sed

L

E

Extero cuidam perficere : Scrinariū vigore *Articuli sui*
XI. pignorare ipsum ac manufacturas prohibitas in-
 commissum postulare : Fenestrarius contra excipe-
 re: quod illi adversus extraneos nullum jus habeant,
 quin neque Princeps ultra territorium jus dicere pos-
 sit. *l. f. ff. de Jurisdic. l. 3. de off. Praef. l. 1. §. f. ff. de Tut.*
Et cur. dat.

§. II. Secutum Rescriptum decisivum *d. 29.*
Aug. MDC LXXIV. Prohibitionem restringens ad
 territorium : forensia relinquens libera : können ge-
 schehen lassen / daß Joh. Wilhelm Habermann nicht nur
 mit der Strafe verschonet / sondern ihm auch die frei-
 tigen Rahmen vollends zu liefern / so wohl auch den
 Glasern insgemein gefütteeete Rahmen auff dem Lande
 außer unsers Stiffts = Territorio zu fertigen gestattet
 werde. Et quoniam inter alia de Scrinianiorum mo-
 rositare sermones facti, Serenissimus in eum eventum
 ulteriorem declarationem reservabat sibi, wie wir Uns
 denn auch im Fall sich contradiction vom Lande inner-
 halb solches Territorii, so wohl auch von befrejten Per-
 sonen in der Stadt und sonst / Klagen über das Tischers
 Handwerck herfür thun solten / auch diesfals weifere
 Verordnung vorbehalten haben wollen. Et, quod am-
 plius est, dum Scrinariū quondam non Tendi. ulas mo-
 dō duplicatas seu artificiosas habebant præcipuas, ve-
 rum & vulgares cum Fenestrariis communes; nisi quod
 posterioribus hisce suas tendiculas ductiles è ligno et-
 iam quercino liceret fabricare. Nachdem auch wegen
 der gefüttertten oder ausgeworffenen Fenster = Rahmen
 zwischen den Tischern und Glasern Zwiespalt fürgefallen /
 als

als seynd beyderseits Handwercke hierüber zur Noth
durfft gehöret / und nach Befindung des hierüber ge
gebenen Abschieds sub dato d. 29. Aug. MDCI. es dahin
gerichtet worden / daß die Glaser allhier / ganze gefüt
terte Rahmen in der Stadt denen Bürgern / oder auff
dem Lande denen von Adel und andern zu machen / sich
gänglich enthalten sollen / und denen Tischern solches al
leine zustehen : denen Glasern aber geschobene Rahmen
gleich denen Tischern / auch von eichenem Holze / so lang
und breit es begehret wird / zu verfertigen unbenom
men seyn solle.

§. III. Successu tamen temporis jure quodam
pariationis ac retorsionis, ut Fenestrarii à duplicatis,
ita Scriniarii à vulgaribus fuerunt præclusi, *Articulus* Fe
nestrariorum X. Weil die Meister des Tischler Hand
wercks privilegirt seyn / die gefütterten Rahmen vor sich
alleine zu machen / und hingegen die Meister des Glaser
Handwercks sich dessen gänglich enthalten müssen / So
sollen auch hinwiederumb die Tischler nicht befugt seyn /
geschobene Rahmen / oder Gitter / welche jederzeit de
nen Glasern zugestanden / zu machen. Sub declaratio
ne : Es were denn / daß ein Bauherr in seinen neuen
Gebäuden solche von dem Tischler / den Er disfalls ge
brauchet / zu machen begehret. In seiner (Scriniarii)
täglichen Werkstatt aber / soll Er sich derselben gäng
lich enthalten. Quod dicebamus autem *suprà*, Novas
instantias & allegationes sapius novas causari leges, aut
antiquarum declarationes : Ita contingebat, ut Fe
nestrarius quispiam Cicensis, Carolus Halle / in suis
precibus d. 3. Septembr. M DC LXXXIX. provocaret ad

tux scholæ jura , quibus utriusque speciei tendiculæ tyronibus tradantur , ut Hala Saxonum & Geravii Varifcorum : quæ præcepta plenius in suâ peregrinatione exercuerit : Hab darneben das Rahmen-Machen bey Meister Michael Winklern/ Raths Tischern zu Halle absonderlich erlernet / und darzu noch beyrn J. S. Werk-Meister allhier solche Handgriffe / in dergleichen Sachen erfahren / daß leichtlich kein Tischler ihm es hierinnen zuvor thun werde. Petikum annexum: disponere Scrinarios ad hoc , ut pro certa præstatione illum inter suos agere patiantur , daß ers mit ihnen / gegen Erlegung eines gewissen/halten dörfte.

§. IV. Unde *Qv. I.*) Utrum , quod didicit Tyro , Magister liberè exercent ? Unde verò suus Magister seu artem ipsam calluerit , seu licentiam docendi illam , nactus fuerit ? Utrum Scrinarius animadversò : Boethum advenam Fenestrarium esse , illum intra officinam retenturus fuerit ? Enim verò , rerum mechanicarum gnarus , haud ignorabit , esse alicubi Collegia quædam mixta , quorum Sodales , ut artem , utramque exercere , ita docere etiam solent : qualem Fenestrariorum cum Scrinariis communicationem Hallis Saxonum & Geravii Varifcorum esse , affirmabat Carolus ille Hallius : nec inauditum , Sutores alicubi esse in Coriariis : Materiarios , Zeichmacher in Linteonibus : nec ita longè retrò Cultrorum Fabros cum Vestiaris eorum , quos diximus Crustarios , Werschaler / cohabitare. Tum enim , si tempore quo magistrerium & jura Collegialia quis eorum ambit , hoc candidè profiteamur , atque editis utriusque artis specimi-

ciminibus, ad ambas se qualificet, æquum foret, eum
admittere: quod Cultrariorum, Steinbachensium
Rotuli *articulus VII.* exsertim complectitur: Diese-
nigen/ so sich zu diesem Handwerk der Messer-Schmie-
de begeben wollen/ sollen eines unsträfflichen Wandels/
guten Gerichts und Leynuths seyn/ und soll jedweder/
dafern er zuvorher sein Meisterstück entweder auff dem
Klingen-Schmiede Handwerk allein/ oder uf diesem und
der Messer-Beschaler zugleich/ uf Prob und Schau/
mit der Hand erweisen/ und die Meister-Stücke auf ein
oder beyderley manier verfertigt hat/ diesem nach Macht
haben/ sein Handwerk mit Schmieden und Beschalern
zutreiben. Unde colligere est, ibi locorum ubi mixta
Collegia sunt recepta & manufacturæ communicatæ,
hac procedere: Cautius ergo agit, qui talem locum,
domicilium inchoandi seligit: Ubi enim pura sunt,
frustrâ erit; nec enim Coriarius mox suet calceos!

§. V. Aliud exemplum lignearum manufa-
cturarum statûs controversi, licuit observare in *Versa-*
tilibus: quando Molitor quispiam in hac civitate pri-
vatim agens, trochleas, rotas molares & cochleas
Tinctorias, Färber-Wandeln fabricabat, Fabri autem
tignarii interveniebant, prohibentes: quod is non-
sit de illorum Collegio, ille excipiebat: Neque ve-
rò ad eosdem, qui stata solum fabricent atque fixa, per-
tinere, sey Getrieb- und Gangwerck/ distinctum re-
quirens artificium. Atque edoctus sui, discrimen
hoc, quanquam in alia causa, Cicæ admissum fuisse.
Quemadmodum in presenti quoque servatum casu,
quanquam non tam ex capite justitiæ, quam quod o-
pus

pus ab altero ceptum, recipere per ficiendum, non sit
 moris inter Opifices. Ita in causa Christoph Wächter. &
 d 2. Octobr. MDCLXXIX. Credas, factum fuisse in illo-
 rundem retorsionem: Ecurr enim vetabant, quod
 præstare nequibant ipsi? Forfan tamen contenti fu-
 erunt securitate in futurum.

§. VI. Idem Mensularii Cicenses, ut tantò
 securiores sint manufacturarum, quarum controversiam
 movent aliis, *Rotuli sui Art. X.* tria expresserunt
 gnorismata distinctiva & specifica: Dergleichen Ar-
 beit so a) mit Bänden zusammen geschlossen wird / als
 Kisten / Kasten / Laden / Thür / und Fenster-Kasten. Item
 b) Leisten so mit einem Grad eingeschoben und c) ge-
 leimte Arbeit / als Tische / Bäncke / Lehn-Etühl / Ofen-
 Gestelle / Stuben täfeln &c. welche den Tischern zu fer-
 tigen und zumachen gebühret.

§. VI. Sed pergimus nunc ad manufacturas
 CORIACEAS, quarum haud minor est controversia, no-
 minatim Lorariis cum Ephippiariis: ibi præcipue,
 ubi se junctim vivunt. Atque vindicant sibi priores,
 tanquam præcipua, Coria bubula, eaque alumine fer-
 mentandi artem: *Cicensium Rot. Art. II. fin.* Kei-
 ner soll sich unterstehen / stark Rind-Leder weiß-gar zu-
 machen / Er sey denn ein Kiemer: sed hæc per aver-
 sionem, atque Operatio potius quàm Manufactura. Ut
 tamen licit subtrahantur, solent aliqui Rotulis inserere,
 ut horum confirmatio per indirectum faciat & has se-
 curas. Quod, cum agerent Ephippiarii Cicenses, in-
 terveniebant Lorarii, asserentes: jam tunc sibi esse assi-
 gnatas! & sic non amplius liberas. Taliter ergo co-
 ram

ram Regimine Ducali d. 3. Octobr. MDCLXIII. com-
 posita fuit causa: Ut *hinc*, distinguatur habitudo Per-
 sonæ: suis operetur auspiciis atque foro; an ex locato
 conducto. Istiinc status manufacturarum, substantiæ
 sint; h. e. solutæ, liberæ; an relationes, adjuncto con-
 nexa. Ut casu hoc *posteriori*, licitæ sint tam Operati-
 ones quàm Manufacturæ. Cum ampliatione: Nova
 fecerint ephippia, an corrupta restauraverint. Priori
 autem secus. Sollen *hinführo* die Sattler allhier (no-
 tes ergo: Locale quid esse; unde minus *secure* inferas
 aliorum) besugt seyn/wenn sie ganz neue Sattel/Cummet/
 Halsstern Fellessen / Rangen / Pulster-Kissen / Taschen
 und dergleichen / was ihnen gebühret verfertigen / daß
 sie auch (sequuntur manufacturæ litigiola) die Strümp-
 pen / Bind-Riemen und Gurth oder Gärteel dazu (ergo
 tanquam accessorium solum suarum specierum, non
 seorsim in statu absoluto) machen / anschlagen und an-
 heften. (Fuerunt ergo hi actus Operationes potius
 quàm manufacturæ controversæ.) Desgleichen sollen sie
 auch an alte Sattel und Cummet die Gurten / Strümp-
 pen und Bind-Riemen machen (est quasi ampliatio à
 novis ad obsoleta.) Und zu solcher alten und neuen Ar-
 beit auch Weiß-Gar-Leder (quod, quatenus Lorarii
 proprium vindicant sibi, modò sub initium diximus)
 so viel sie dessen von nöthen / zureichten dürfen. Sequi-
 tur declaratio: Doch / daß sie solches Leder nicht seyl
 haben / noch auff den Kauff machen.

S. VII. Dingenen aber sollen sie sich alles andern
 Riemen-Werks / so wohl an neuen als alten Sachen (aus-
 ser was der Struppen und Bind-Riemen an alte Sattel

R

und

und Cummet halben verwilligt:) Insonderheit der
 Hang- und Schwang- Riemen an Kutschen/ auch der Steig-
 Leder an den Satteln/ item Schweb- und Ruck- Riemen/
 Trage- Bänder und dergleichen/ neue und alte zu machen
 oder zu bessern/ wie auch Kutschen zu hängen/ gänglich
 und bey der in der Riemer- Zinnung gesetzten Straffe ent-
 halten. Die Riemer sollen im übrigen bey ihrer Zinnung
 allerdings geschützt werden. Stehet ihnen auch frey/ das
 Riem- Werk und Gurte/ so denen Sattlern vergönnet/ auf
 Begehren und ihrer Gelegenheit nach/ auch zu verfertigen.
 So mögen sie auch sowohl als die Sattler die Kutsch- Ge-
 schirre und Sielen mit Brust- Rüssen und Neh- Fäßen für-
 tern/ und Patron- Taschen/ auch Keit- Scheiden machen.
 (quod pro declaratione statuti Lorariorum admissum,
 & Recessus desuper confectus, iuxta eundem statuta
 Ehippiariorum condenda. *vid. ib. art. VII.*) Neque
 tam ibi, ubi eodem collegio junguntur, ut in Saxo-
 nia inferiori, lis amplius cessat, quam inuicem! Facili
 negotio Tertios inueniunt, aduersus quos junctim
 stringant gladios: quemadmodum Quedlinburgi
 MDCXCIV. d. 15. Novemb. Ehippiarij inclusis Lorarijs
 querelas agebant contra Acuarios, Ligularios & Mar-
 supiarios: Tanquam diversas sibi debitas arrogent ma-
 nufacturas: Hosen- Bäume/ Knie- Riemen/ lederne Mess-
 ser- Scheiden/ und Neh- Riemen/ sowohl auf denen of-
 fentlichen Markt- Tügen/ als in Häußern zu verkauffen.
 §. IIX. Acuarii & Ligularii mox d. 28. ejusd.
 Marsupiariorum partes haud assumere se tuendas, ut
 qui sub Alutarijs comprehendantur, allegabant: in suam
 verò defensionem Actionis non competentis exceptio-
 nem

nem interponebant: Negando, tales se venum exponere merces, quæ sint Ephippiariorum, in eorumque Rotulo illis prohibitive sint attributa? Quas verò merces circumportent illi, neque ratione fermentationis, neque materiæ Corij, nec elaborationis perfectionisve, sint Ephippiariorum; sed Zonariorum: composita filis ferreis, aut aurichalcinis & laminis; in quarum possessione Collegium eorum sit ultra terminum præscriptibilem; non isthic modò, verùm quousque per Imperium Romanum procedatur legaliter.

§ IX. Videbantur planè Acuarij committere fallaciam, si non *compositionis dividendorum*: Actores quippe prohibent Corpora sive species: Rei autem allegant rei statum, ornamenta, die Beschlàge-Ausarbeitung: *Ignoratio- nis tamen elenchi*, sibi que contradicere ipsis; Fatendo: manufacturas hæc per totum Imperiũ esse Zonariorũ & Lorariorum: At verò Quedlinburgi Lorarij latent in Ephippiarijs. Dum ergo non deficiunt hi, frustrà sunt Acuarij, quando eorum vices assumtuos se jactant. Excipiebant tamen ulterius Acuarij: quòd species contradistas non ex corio per Ephippiarios indigenas parato, sed peregrino conficiant, aus Moscovischen/ Lit- tauischen/ und andern fremden Zuchten- auch Gemischen- Gãder- verfertiget werden / ut adeò implorantes nihilò per eos turbentur. Quanquam autem Ephippiarij replicabant, Non attendendum ad materiam, Unde sumant, aut elaborent ipsi: Sed An specificatio hæc ad illos pertineat? unde etiam cunque sumant! Enim verò, duplicabant Acuarij: Id verò ipsum negare se, quòd Ephippiarijs comperat facultas, Coria cum laminis co-

pulandi , Leder und Blech miteinander zu verliessen und zu verarbeiten mit Leonischen Lahn / messingischen / und andern Blech und Drahten genießet / verarbeiten.

CAPVT VII.

DE

Litigiosis Textilibus.

§. I

Quidem Lorarii Cicenses , ut tantò distinctius prospiciant sibi , Turbatoribusve omnem occasionem, suas invadendi manufacturas, præcidant , in Rotuli sui *de A. MDCLX. art. IX.* unâ minus sexaginta exprimi curarunt species : quod aliæ quoque opificum Familia, v. g. Acuvariorum, Marsupiariorum &c. fecerunt idem : alibi tamen quam heic exprimendas rectius. Cumprimis, quòd opus non sit, controversias ad instar ferarum sectari , quamdiu sponte incidunt in cassides. Missis igitur Coriis , ad Texturas nos convertimus, uberem ibi collecturi messem. Planè, dies nefasti erant in Germania plures, quamdiu Pannificibus solitudine suâ securis antiquum agere licebat ; nec seu qui desideraret nova, seu qui fallivam moveret, aderat. Ex quo verò Belgium texturarum variegationem in Germaniam submittebat, existebant & ibi curiosa ingenia, quæ indagando vestigia tandem inveniebant tentandoque amulabantur. Anim-

ad-

madversò, Pannifices, quantum sibi novà isthac dece-
 dar inventionè, evigilabant, ac dum prohibere non
 poterant absolutè, tanquam suam vindicabant sibi. Alte-
 ri, contrà, Rem nullius occupasse se; aut certè, pro dere-
 licta Pannifices eam habuisse, allegabant. Inde fora
 frequentari ceperunt studiosius, atque fortunà litiga-
 ri ambigùà: prout seu statum negotii distinctius Ju-
 dicibus proponere, ac differentiam specificam osten-
 dere poterant Materiarii novitii; seu præoccupaverant
 Aborigines: qui nova sectari, quàm antiqua corrige-
 re maluerunt; adeoque, quorsum Novatiani appelle-
 bant cumque, rem non inveniebant integram. In fe-
 liciores adhuc inde, quòd novis Collegis constru-
 endis tum haud sufficirent, ut ex arario communi liti-
 gare possent, sed modò Linteonum, modò Pannificum
 ipsorummet introibant Collegia, eoque ipso tantum
 amittebant, quantum ad crescebat inde alteris.

§. II. Ubi verò miseri rem adhuc inveniebant
 integram; locum inquam vacuum, mox turbabantur
 Voce Populi, attestatis vicinorum, qui jura hæc asse-
 rebant sua; seu ex observantia, seu lege etiam scriptà
 atque Rotulis: ut fermè prævaluerit mixtura hæc,
 paucaque sint loca, ubi seu Materiarii seu Pannifices
 sint Puritani. Licet autem species quasdam Pannifi-
 ces Materiariis relinquunt, tam pauca tamen & nulli-
 us proventus sunt, ut semper tanquam pars debillior
 succumbant illi, & contemnitim à Pannificibus, tanquam
 Linteones habeantur: Illas vero, quarum suus est
 frequentior, & proventus amplior, ut sunt Rasches,
 acerrimè Pannifices vindicant sibi. Non minimam in-

K 3

for.

fortunii partem, opinor, Materiarii causati sibi fuerunt ipsi, quando inter exordia, Magistratus, unde privilegia expetebant, sufficienter de statu artis suae haud edocuerunt, ut Rotuli apertius concipi poterint; Unde subinde ansa adversariis agnascitur, leges imperfectionis obscuritatisve arguendi. Partim exinde, quod nomina variabant texturarum, ut *Caties* dicant hodie, quod olim *einfachen Harras*: & quas ante hanc *doppeltens Harras* dixerant, nunc *Rasch* audiat; Partim quod species confundebant, atque *rs' Cârsey*/revocarent ad familiam *der Boye*/ quales *Pannificibus* debeantur utique! *Harras* / an sit species *des Rasches*? *Cârsey* / an textetur sicut *Rasch*? Tot ergo evenerunt Materiariis decrementsa, quot secuta fuerunt interpretationes, atque anteriorum jurium declarationes.

§. III. E mille exemplis afferemus unum, quo Materiarij Gothani monopolium *Rasches* texendi arrogabant sibi: Fundamentum ponentes in *Rotuli sui Art. XIII.* Daß denen Zuchmachern alleine und privativè, alle wollene Wahren/von gefart ättschten und gekammtem Garn/ wie es igo in Übung/ und künsttig erfunden werden möchte/ nachgelassen. Dergestalt/ daß auch kein Hutmacher gekartetschte Wolle führen dürffte. Zuchmacher dürfften dergleichen keine gekämmte Wolle führen. Niemand dürffte dergleichen würcken und färben. (Positò hęc legis rigidò intellectu) *Pannifices* assertione contrariã fundabant, *hinc* in observantia, & attestatis vicinã, quodã textura *Raschium* illis partim ut professio peculiaris solitariè, partim cum Materiarijs commu-

mu-

munitur competat. *Isthinc*, in Materiariorum insufficientia, dum civitati desuper nequeant respondere: *Insti-
tura* quippe sciscitatione, nihil ejus fuerit inventum. In quaestione sit ergo: Utrum illa in Rotulo Materiari-
orum sic dicta manufactura *Narras*/naturam habeat *Ra-
sches*? quod inficientur pannifices! quoniam eius ge-
neris species una dicatur *Zuchrasch*/ac *fullonicam* subeat;
qualem Materiariis habere haud liceat.

§. IV. His generaliter *d. 5. Jan. MDCLXXXI.*
aditatis, Pars utraque distinctius causam aggrediebatur;
ac Materiarii I.) nomen *Naschmacher* sumebant sibi,
asserentes II.) Materiam eam esse, non Pannum!
Nasch sey ein Zuch/ und kein Zuch! III.) Materiarios
Altenburgenses, *Ronneburgenses* item atque *Wal-
tershusanos*, esse in possessione hujus texturæ; ac ma-
gna ibi, (locò postremò, ditionis *Gotharæ*) exoritu-
ra sit confusio, si quidquam heic *Gothæ* tenus hac fue-
rit mutatum; ubi pluribus oneribus sint obnoxii. IV.)
Non ulli *filà lanà carduata* seu parare prohibitum esse,
seu venum circumferre, nisi his, qui in præjudici-
um Materiariorum ita faxint. Cœterum V.) præsta-
ret, Pannifices & peritiam carduandi habeant, & in-
dustriam impendant; ad exemplum suorum per *Misni-
am Sodalium*; sic enim opus haud sinthabituri, pecuni-
am extra provinciam ablegare, aut in universam abje-
ctam speciem: *das geringe Wasch-Zuch*/texere, eique soli
incumbere. VI.) Exemplum *Longo-Salisanum*, positâ
tamen illius Veritate, ducatur ab Exteris ad Indigenas;
quemadmodum mores locales admodum variant; quia ex
principiis fluunt diversissimis. VII.) *Pileonum* exem-
plum

plum sit impertinent, quia telas conficiant haud ul-
 las, nec ulli ergo usui forent illis seu lana seu fila car-
 duata: IIX.) Pannificibus confirmationem impetran-
 tibus Materiaz & Rasches nominatim sint negata: Ma-
 teriariis contra concessa.

§. V. In oppositionem horum, Pannifices I.) pa-
 riter appellationem assumebant generalem, *Zuch und
 Raschmacher* / uno item vocabulo *Wollweber*. II.)
 ad exercitium provocabant actus possessorii, dum an-
 te hac *ferschyn* texerint, telam ad instar Raschium
 perendam. III.) Accedant Rasches pannariae ad
 pannos proximè, *Zuch-Rasch sey dem Zuche eigentlich
 am nächsten* / quod testetur Proba ad acta data *fol. 64. b.*
 IV.) Utraque species *der Zuch und Satyn-Rasche* sub-
 eat fullonicam; posterior equidem ad arbitrium, prior
 autem ex necessitate. At vero V.) Materiarii Fullo-
 nicam non habuerint unquam. VI.) Supergradian-
 tur Materiarii suae artis terminos, sintque simul Lin-
 teones. VII.) *Articulus Materiariorum XIII.* tantà
 laboret obscuritate, ut declaratio sit ipsi opido neces-
 saria. IIX.) dum Materiarii haud sufficient publico,
 non prohibendi sint Pannifices eorum subire vices!
Max. part. IX. Wismar. Decis. 100.

§. VI. Materiarii regerebant I.) ad universalita-
 tem praedicati, Non alium id autorem habere, nisi
 Pannifices, qui noviter id sumserint ipsi; sed in prae-
 iudicium Tertii! Per illorum Statuta non sint nisi Panni-
 fices: per articulum autem Materiariorum, Omnes
 qui tales non sunt, materias texere prohibeantur. *Ad
 II.) Materiarios adversus Caspar Sichteln / Pannificem,*

Rey

concedant illis. *Ad III.)* Remanere Materiam, sicut Sargen. Es blieb ein Zeug / wie eine Scharfsche. *Ad IV.)* Positò, fulloniam admittere, non sequatur tamen exinde: amittere per id naturam Materiam, ac in manus Pannificum recidere. *Ad V.)* ante annos triginta nec Pannifices habuisse fullonicam, sed officinas Exterorum ingredi oportuisse. *Ad VI.)* Linteonum familiam esse distinctam, Materiarius tamen liberam mansisse Lini lanæque mixturam. *Ad VII.)* Declarationem petant & ipsi. *Ad IX.)* Et factum, Sufficientiam; & jus vicarium negare se: Non præveniendam esse suam maturitatem!

§. VII. Sequuntur utriusque Partis fundamenta.

I) Materiariorum *Art. XIII. d. 25. Januarii MDCIII.* Es soll niemand allhier in dieser Residenz Stadt Gotha / der nicht ein Meister unsers Handwerchs ist / Macht haben zu machen geblihten Vorstadt / Bomashyn / Barchent / Bett-Barchent / gebuschten Barchent / Tripp / Bierdraht / Grobgrün / Gansaw / Harraß / Doppel-Harraß / Engelsaht / Zwenschäftig / biß auf 24. schäftig / Item von leinen Zeuch / von 6. biß 24. schäftig / Tisch- und Bett-Gewand / blau und weiß / auch Salvellein oder dergleichen Niederländische Arbeit / wie zu Salzunggen und Waltershausen bräuchlich. In Summa von halb-leinen und ganz-wollen / von gekärderschten und reinem gekämpten Gavn / wie es igo in Übung / und künsttig erfunden werden mögte. Soll sich auch deren weder mit wircken noch färben von andern kauffen und wieder verkauffen / nicht gebrauchen.

§. VIII. Ex adverso pro Pannificibus producebatur *hinc* quidem, Transactio utriusque partis Densta-

§ (8) §

an Thuringorum. Extract Vergleichs über Tuch- und
Zeuch-Macher zu Zeustedt/ vom 18. April. MDCLXXIII.)
Es sollen Ober- und andere Mit-Meister des Tuchmacher-
Handwerks/ in Krafft dieses hinführo befüget seyn/ nicht
alleine den Tuch- oder gewalkten Kasch/ wie es allbereith
am 9. Maji MDCLXI. verglichen/ sondern auch den
Zeuch-Kasch/ Jedoch/ daß der Tuch-Kasch zwe Ellen
breit auf dem Gestelle/ nach dem Blatte/ und nicht dar-
unter seyn solle/ zu verfertigen. Die Zeuch-Kasche aber
auf den Thau oder Gestelle/ mögen sie 2 in die Breite/
oder ihrem Gefallen nach/ drüber/ darunter aber nicht
verfertigen/ und darmit ihres Gefallens handeln/ auch
von denen Zeuchmachern ihre Kasche einkauffen und wie-
der verkauffen/ ohne alle Hindernisse und Einrede/ Wel-
cher Verkauf auch denen Zeuchmachern unversehrt blei-
bet. Zur Verfertigung solcher Kasche nun/ werden II.)
Ihnen und jedem insonderheit frey gelassen/ zweene
Stühle/ mehr aber nicht/ zu besetzen. Dahingegen haben
III.) die Tuchmacher sich der gansen/ und halb-wöllenen
schmahlen Zeuche/ davon in ihren Articuls-Brief-
fen/ und zwar Art. XI. in gleichen in dem Churfürstlichen
gnädigsten Mandat, de dato Dresden den 2. April.
MDCLXI. Meldung geschiehet/ solche hinführo nicht zu
machen/ gänglich und ausdrücklich verziehen und bezu-
hen. Und bleibet IV.) denen Ober- und andern Meistern
des Zeuchmacher-Handwerks/ nebst denen Tuchmachern
frey/ die gewalkten Kasche von achthalb Viertel/ die
Zeuch-Kasche aber von 7. Ellen auf dem Gestelle/ oder
Thau/ oder ihres Gefallens/ drunter und schmähler/ nicht
aber darüber zu verfertigen/ und solche alsdenn walcken

Handwerge verfertigen / führen und verkauffen mögen. Jedoch daß derselbe von gutem reinen wollen Garn / in rechter Breite und Güte gemacht / auch von dem Ober-Meister jedes Handwercks / unter welchen der Zeuch verfertiget worden / besichtiget und gezeichnet werden solle. Urkundlich sq. d. 20. Julij MDCLXXV.

§. X. Denique attestatum Collegii Pannificum Longo-Saliffanorum d. 20. Octobr. MDCLXXX. Post reliqua: Und denn unlaugbar / daß nicht allein von unendlichen Jahren her / vermöge Chur- und F. S. Mandaten / und gnädigst confirmirter articul, allerhand wollen Gezeuche / wie die Rahmen haben mögen / zu verfertigen / und zu verarbeiten / wir befugt gewesen / Sondern auch auß neue in A. MDCLXIX. die Satyn- und Tuch-Rasche zu verfertigen gnädigst wir privilegirt worden. Inmassen auch ohne einiges Hinternuß wir solche bis hieher stets verfertiget. Dingen gegen aber hiesigen jetzigen Zeuchmachern laut eines erhaltenen Recesses, gar keine Tuch- die Satyn-Rasche aber kaum ad dies vitæ, und zwar jeder nur auf einem Getae zu verfertigen nachgelassen. Jedoch / daß solche nicht weniger auf unsere Schauh und Halle gebracht / mit Zuziehung der Ober-Meister gerechtfertiget / und das Siegel-Geld davon erleget werde ic. His attestabatur Senatus Urbanus d. 19. Octob. Verum esse, daß die Woll-Weber ihres Orts / vor denen Zeuchmachern auß Raschmachen privilegirt, und darüber einen Hochfürstl. Recess in Händen hätten. Quibus hinc atque inde deductis productivis, secutum fuit decisum:

Macht = Spruch.

P P. ausführlicher Vortrag geschehen: Nachdem wir nun so viel daraus wahrgenommen / daß die Zeugmacher ihr ganzes fundament auf den XIII. Artic. ihrer Innung gesetzt / Hergegen die Tuchmacher dessen Interpretation gebeten / und sich so wohl auf libertatem naturalem und utilitatem publicam, als die Observanz andrer Ohren bezogen / endlich auch beyde Theile die Entscheidung auf unsern Macht = Spruch ausgestellet. Dabey wir denn befunden / daß die obgenannte beyde Ratsche anjesso in Ufnahme gerathen / und in ziemlicher Menge vertrieben werden können / wodurch unsern Landen / sonderlich der Stadt Gotha / und dem Armuth einige Nahrung zuzuwenden. Ubrigens/Uns als Landesfürsten ohne dem die Interpretation der Zeugmacher XIIIten Articals zukömmt: Als wollen wir/aus vorher angeführten und andern bewegenden Ursachen mehr / daß hinfünftig Satyn-Ratschmachen beyden Handwerckern der Tuch- und Zeugmacher gemein seyn / die Tuch-Ratsche aber denen Tuchmachern bleiben sollen. Gestalt hiermit Unser Begehr / Ihr wöllet beyde Handwerck ehiester Tage vor Euch bescheiden / und Ihnen diesen anheimgegebenen Macht = Spruch eröffnen / darneben Sie bedeuten / gute tüchtige Wahre zu fertigen / und jedesmahlige richtige Schane vor sich gehen zu lassen etc. 16. Maij MDCLXXI. an Rath zu Gotha.

§. XII. Quod Materiariis tamen obtigit impro-
viso;

visò ! Hinc de sua liberalitate, in arbitrium cum Pannificibus condescendisse, poenitere, ac rem altius expendere ceperunt. Nam *L.*) Neutra Raschium species Manufactura Pannificum est; De Satynica: (dixerim, anferica) dubium est nullum; Quod si enim novò nomine sic dictum *Tuch-Rasch* / artis suæ crediderunt unquam, quis credat ex adverso, tam securè per tot secula stertere sic potuisse, ut de eo vel tentando quidem, non cogitaverint, usque dum tuba Raschium omnem Germaniam personaret: eo verò momentò mox, expergefacti clamarent *Pax! pax!* manum de tabula! Res nostra! Quod si demus, cum protestatione tamen, Esse, aut fuisse unquam! justissimò, jure Gentium & civili probatò *pro derelicto*. excidissent titulò, nullà præscriptione securi: Ulpianus in *l. 1. ff. pro derel.* scribit: Si res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit, & occupantis statim fit: Idque in tantum, ut poenitere non possit; prout Paulus ampliat in *l. 8. cod.* Qui quidem in *l. 2. ib.* scientiam occupantis videtur desiderare, quòd prior quis pro derelicto habuerit. At enim, si præsupponamus, Extitisse quem possessorè; utiq; certum oportebit occupantem esse prius de Desertione; nam aliàs occuparet rem non vacuum. At verò, dum Pannifices nunquam admoverunt manum, mansit res meræ facultatis; nemo cogitare potuit, Illorù, esse; Sciverunt ergo Materiarii, cujus contrarium ignorare oportuit! Equidem Juliano in *l. 6. d. 1.* nemo, ait, potest pro derelicto usucapere, qui falsò existimaverit, rem pro derelicto habitam esse. At, Materiarii non fundant se in usucapione, fatentur vel Pannifices Novum inventum, rem nullius: nullo igitur fatalium lapsu

lapsu opus habent: ut desertor statim perdit, sic occupans statim nanciscitur dominium §. 47. *J. de R. D. l. i. ff. d. t.* Inquiant Pannifices: Possset res alterius fuisse; ut immeritis nobis imputetur negligentia! Acceptabunt hoc Materiarii: Vertitur ergò jus Tertii, nec vobis competit actio. Id quod proderelicto habitum est reverrà, & haberi, nos quoque puramus, hoc usucapere possumus etiamsi ignoramus à quo derelictum sit *l. 4. d. t.* Ex quo autem nos semel occupavimus, vobis non amplius liberum est.

§. XIII. Hac vià juris, dum non processit, aliam ingressi fuerunt Pannifices: *II.)* ambabus factò rem aggressi manibus, actus exercuerunt *possessorios*; sc. ut querelas defectuum & insufficientiæ, quas ipsi modò agebant contra Materiarios, ab se quoque declinarent, ac votis plebis utcumque responderent, desiderium autem Novatores videndi, exingverent, iisque ipsis occasionem superveniendi præcluderent, ausuros quidquam, ut Turbatores proclamare possent. Obten- to sine cessant media. *III.)* Favit his ausibus fortuna! dum Advenas crumenà vacuà solitarois, sponte quasi transigere oportuit cum Collegiis super receptione, alii ad Linteones, alii ad Pannifices transeundo, suæ quisque artis vestigia simul intulerunt; ut non gratis modò disce- rent Pannifices tot seculis ignorata, sed & jure nunc exercerent, quæ rebus ita stantibus, ex mera liber- tate naturali competeabant, & quod palmarium est, palantium evaserunt securi. Neque fatò casuve substitit negotium, *IV.)* Favor accessit Judicis, quem lachrumis & ejulationibus extorserunt, tot Collegiorum pan- nariorum ruinam & interitum dum manui palantium
Matc-

Materiariorum secundas agat, representando; man würde ja in einer Hand voll umstreichender Leute willen/nicht ganze ehliche/lang geseffene/dem publico dienende Zünfte über einen Hauffen werffen. Futuros eos homines mendicantes publico graves! bey denen Zünfften könne man zu weilen etwas aus denen Handwerks-Laden erheben. Erat autem Kaiphas, qui consilium dederat Judais: Quia expediat Unum hominem mori pro populo. *Job. XII. 14.* Quomodo igitur ex Collegiis infectis attestata expectemus sana? Materiarii permixti superantur votis, aut rauescunt ipsi. Ich bin einmahl verdorben / ein ander sehe auch wo er bleibet!

§. XIII. Materiarii viam ingressuri licitam, primò omnium consulere peritos, petentes ab Academia Hieranae Jctis informationem juris; qui sequens dederunt responsum: Hat das Zuchmacher Handwerk zu Gotha nunmehr bey die achtzehen Jahr/ des Raschmachens sich gebrauchet/ auch wieder die Zuchmacher daselbst/ so oft diese sich unterstanden/ Rasch zu führen und zu verhandeln/ unterschiedliche poenal-inhibitiones erhalten. Begiebt sich aber / daß anjehs einer aus den Zuchmachern/ Rasch zu machen sich unterfängt/ welchem/ob es wohl bey Straff verbothen/ dennoch das ganze Handwerk in seiner Neuerung beypflichtet/ daß vermuthlich die Sache zu einem öffentlichen Prozesse hinaus schlagen dörffte. Dannhero bemeldte Zuchmacher über nachfolgende Frage: Ob die/ in obberührter facti specie, in favorem des Zuchmacher-Handwerks angeführte rationes, zu Erlangung eines künfftigen Ob sieglichen Urtheils hinlänglich seyn,? des rechten

berichtet zu seyn/verlangen. Ob es nun wohl primò intui-
tu, wegen der zu anfangs pro Negante sententia ange-
zogenen motiven das Ansehen gewinnt/dass dadurch ge-
dachter Tuchmacher intent zur Gültge behauptet / und
diese nebst jenen/ zu dem Maschmachen berechtiget seynd.
So halten wir jedoch dafür / daß dieselbige insgesamt
nicht hinlänglich/ und durch hernachfolgende Respon-
siones zur Gültge widerleget. Hingegen die/ pro parte der
Zeuchmacher militirende/ sürnehmlich N. 4 5 6. 7. & 8.
allegirte Rechts Gründe / der Erheblichkeit seyn/ daß
mehr gedachte Zeuchmacher sich darauf eines erfreulichen
Aus-schlages wohl versichern können / welches wir ic.
Urfundlich Erfurth den 9 Novemb. MDCLXX.

§. XV. Sed quia hæc causam, quæ ipsis cum
Pannificum aliquo intercedebat in particulari, con-
cernunt, atque exitum jam *suprà* debitò loco recen-
suimus: Ideò pro declinandis Pannificum attestatis,
alia in contrarium, & locis suspectis minus, Materia-
riorum collegerant I.) Erfurth: d. 15. Octobr.
MDCLXXI. Demnach einem ehrbarn Handwerck der
Zeuch-Tripp-Maschmacher und Wollen-Kämmer allhier
in Erfurth/ ein erbar Handwerck der Zeuchmacher zu Go-
tha mit mehrern zuvernehmen gegeben/welcher gestalt sie
eines schriftlichen attestati benöthiget / a) wie nemlich
hiesiges Zeug-und-Maschmacher-Handwerck von dem Tuch-
machern unterschieden? (b) was sie vor Arbeit zuverfertigen
oder nicht zuverfertigen berechtiget? Auch wie es y) hier-
innen beyllus/absonderlich des Maschmachers halber gehal-
ten wird? um Nachricht gebeten. Und man diesem billich-
mäßigen Suchen sich zu entziehen keine Ursach befunden.

W

Als

Als attestiren und bezeugen wir sämtliche geschworne
 Ober- und Schan-Meister des Zeug-Tripp-Kaschmacher/
 und Wollen-Kammer Handwercks / daß wir / und sonst
 niemand auffer unserer Zunft begriffen / Seiden und
 Wollen/ Halb-Seiden und Halb-Wollen Zeug Perpe-
 nan / Kasch / wie auch groben von gekärtatschem
 Garn ic. oder wie es genannt / auch künstlig erdacht wer-
 den kan / Vermöge des XXIsten Articuls, wie auch mit
 einer Walzmühlen / wie es in den See- Städten und
 andern Drethen gebräuchlich / begnadiget. Unserer von
 Ihro Churfürstl. Gnaden Joh. Philippen, höchst-
 milder Gedächtniß gnädigst confirmirten / und von Ihro
 Churfürstl. Gnaden/ Anselmo Francisco, unserm jeso re-
 gierenden Landes- Fürsten reiterando confirmirten
 Ordnung / zu verfertigen / die darwider handelnde / Es
 seyen Tuchmacher oder andere Handwercks-Leute / mit
 confiscirung der Arbeit und X. bb. Geldes zu bestraffen
 berechtiget. Und werden auch diejenigen / so das Tuch-
 und Kaschmachen zugleich gelernt / und bey uns Meister
 werden wollen / vermöge unserer gnädigst confirmirten
 Ordnung im geringsten nicht auf und angenommen. Der
 Cammen aber dürfen die Tuchmacher sich bedienen. Wel-
 ches ic. d. 15. Octobr. MDCLXXII.

§. XVI. II.) ex *Altenburgo*, sub eodem dato
 Demnach ein erbar Handwerck der Zeug-Tripp- und
 Kaschmacher ersuchet / daß wir ihnen ein arretlat, was
 wir nemlich hiesigen Drethes / als auch die Tuchmacher
 und andere Bürger / so wohl wegen des Zeug-Kasch-
 machens / Wollkämmens / und Spinnens / auch derrer
 aller Handlung berechtiget. Als bezeugen wir hiernit /
 daß

Daß niemand dergleichen verfertigen darf/ noch auch ver-
 möge des XVI. Articuli unsrer Privilegien hieseligen
 Orts besugt sey/ mit gefärbten und ungefärbten Stü-
 cken zu handeln und dieselbe zuerschneiden/ denn alleine
 Junfft- und Innungs Verwandte Tuchmacher/ so wohl
 Kauff- und Handels-Leute/ welche ihre Jahre darauff
 ausgestanden. Unser diesen soll niemand dergleichen
 Handlung mit Tuchen und rohen Garn oder gekämmte-
 ter Wolle zuführen/ verstatet worden. Urkündlich We-
 tenburg den 15. Octobr. MDCLXXX. III.) *Rosneburg*
d. 16. Octob. ejusd. Ob nun wohl dergleichen (quod scilicet,
Requirentes conqueruntur) weder bey uns/ noch an-
 dern benachbarten Städten sich noch zur Zeit nicht ereig-
 net/ daß ein Tuchmacher/ noch Tuchhändler sich des un-
 terwunden/ Masch machen zu lassen/ und verschnitten.
 Wenn es auch beschehen/ wir es doch demselben durch-
 aus und simpliciter keines weges gestattet/ auch noch
 nicht zulassen und einräumen würden. Denn dergleichen
 wider unsere klare Privilegia, den V. und XVI. artic. darin-
 nen ausdrücklich enthalten: Daß wir allerhand Nieder-
 ländische/ als seidene/ härne und wollene Wahren/ als
 geblänt und schlechte Vorstatt oder Satenscke/ Bier-
 tracht/ Hundes-Rohr/ Paratt/ Grobgrün/ Har-
 ras/ Tripp/ Bubensammet/ Engelsfat und dergleichen/
 worunter diesen letzten Schluß/ alle andere Tuche ge-
 meinet sind/ zu machen berechtiget. Auch da einer ein-
 nen Muster von Seiden-Hären oder Wollen kundig wür-
 de/ zu fertigen besugt seyn solle. Und soll keiner mit ge-
 färbten oder ungefärbten Stücken zu handeln und solche
 zuerschneiden/ berechtiget seyn/ denn alleine Junfft- und
 In-

§ (92) §

Innungs-Verwandte Würcker und Zeugmacher / deß-
gleichen Kauff- und Handels- Leute / wie auch Seiden-
und dergleichen Kramer ꝛc. Nechst diesem darff keiner /
dern icht des Handwercks / solches ehrlich gelernet / das
Meister-Recht / nach fertigung des Meister-Stücks er-
langet / unterwinden. Welches ꝛc. d. 16. Octobr.
MDCLXXX.

§. XVII. Hæc, quando Serenissimo, fortè Alten-
burgi agenti, proponebantur: de Satyn Rasch dubi-
tare cepit ipse: Quare sub dato d. 15. Junii MDCLXXXI.
ad Regium Gothanum rescripsit: Tentandum, an
Pannifices sponte eâ rursus cedere velint: additâ ratio-
ne: Zu dem wir uns nicht erinnern/durch was Veranlass-
ung den Tuchmachern der erwehnte Satyn Rasch / als
ein Zeug / welcher auf keine Walckmühle zu kommen
pflaget / gearbeitet wird / mit verwilliget worden.
Supervenerat Pannificibus novum è Tschopa Miskox
attestatum d. 10. Septembr. MDCLXXXI. daß sie Troget-
te von undenklichen Jahren her/wollene Zeuge nebst de-
nen Tuchen verfertiget / auch täglich nach esliche ihrer
Meister-Trogette machen / und sehr viel nach Leipzig an
die Herren Zeughandels Leute / wie auch andere Orte
verkauft / und bisz dato weder von denen Zeugmachern
des Churfürstenthums / noch sonst jemand / mit keinen
jota wieder dieses wohl hergebrachte und eingeführte
Befugniß gesprochen worden. In Gegenfall wird hie-
siges Orts denen Zeug- und Leinwebern nicht verstat-
tet / die geringste gang wollene Zeuge zuverfertigen. Ist
auch Gregor Martin, Leinwebern allhier / der sich dessen
zur Ungebühr unternehmen wollen / von der Obrigkeit
straffe

straffbare Inhibition wiederfahren / worbey denn die
Leinweber acquiesciren / und dieses Zuchtmachen denen
Zuchtmachern willigst überlassen.

§. XVIII. Probè tamen attendendum, genus
istud hominum manu atque factò magis, quàm jure
agere; dum mera crepant attestata, quid hìc an-
alibi fiat: prætermisso, Quid ex natura & genuino
rei statu fieri deceat: aut si istuc fuerit ventum, ut vera
rei forma substantialis ac differentia specifica docendà
producendaque sit, primam, quæ occurrit favorabilis
accidendalem amplectuntur etiam, in eaque rationem
decidendi reponunt; ut non absque specie, ita nec
sine adplatu. Atque planè, *Conformitas*, ubi habe-
ri potest, attendenda utique! Possitis tamen terminis
habilibus, cæterisque paribus: Atque, ad cæteras ut
quadrat artes, ita ad statum tamen novæ in Germa-
niâ superiori artis Materiariorum, ut nunc est, haud
quadrat; propter irregularitatem, in quam sub pri-
mordiis conjecta est; stante in una quaque quorsum ap-
pellebat fors Materiarius, urbe in excubiis Pannifice,
qui datò signò monebat cæteros, qui interim præve-
niendis Advenis occupati, partem unam alteramve
jam invaserant, ut puram haud inveniret ille sedem,
quin nec figere poterat pedem; sed omni desliturus
præsidio transigere cogebatur cum uno quoque qui
modò eum vellet admittere; legibus quibus cunque:
sic, ut ars, ipsa tot partibus viribusque amisissis, sui
amplius non sit similis. Tschopenfes Pannifices, en,
Linteones etiam vocant miseros, nec mera lanca te-
xere patiuntur etiam! Quàm favorable ergo ab his expe-
ctent

Etent responsum? Et sic per cœteras civitates, quantas quotasve detraxerunt lacinias, hæc trophæa circumportant & acquæsta gloriantur etiam. Quæ planè ad fundamentum decidendi parum contribuunt, quin admiffa turbant.

§. XI X. Aliò eundum igitur: sed quorsum? utrum ad materiam, Unde? an ad modum procedendi, seu intra officinam, in sella; seu extra officinam, in fullonica? an aliorsum? Materia utrisque lana est, sed eo discrimine, quod Pannifices eâ contenti sunt *sola*, mallent etiam per Materiarios relinqui intactam, ut habeant *soli*! Tichopenses vix indulgent mixtam. Materiarii sericum, linum, crines, quin gossipiuna quoque operantur ultra lanam; absque quâ tamen si foret, neque stare possent contra Linteones, cœterosve artifices in cœteris occupatos; *LANA* utramque pernes eos facit paginam. Et hujus ramentum, & artis utriusque natura, tolerabilem utrinque præbent reparationem; ut, dum affectus modò superare possent humanos, salvi sint utrique ac pacati. *LANA* duplex est, prolixa & concisa, hæc Pannificibus idonea est, illa Materiariis: quia tamen discrimen hoc separatione inveniendum est antè; hanc autem instituit, qui prior emit; evenit, ut semper & Pannifices Materiarii graves existant in pretio longæ: & Materiarii non dimittant brevem, sed intexant certis speciebus utramque; fullonicæ tamen tum inferendis. Hanc denegant verò Materiariis Pannifices: ut ad eò lis omnis redire videatur ad fullonicam tanquam fontem, atque artis utriusque, ut putant Pannifices, differentiam specifi-

efficam; Sed ne festinatò decidamus nimis, paulisper suspensum esto!

§. XX. Manufactura Pannificum quondam, solitaria propè, Pannus erat, aut si quid eius analogum, *Woy*; aut degenerans, *Kesseltücher* / *Waschtücher*. Ex quo verò per Materiarios dilatati texturæ fines, Rasches quoque, voluerunt esse suas, maximè verò pannarias, quibus nomen hoc in eum ipsam finem imponere, ut velex appellatione fundamentum inveniunt. Materiarii, dum non plura modò præsupponunt ingredientia, verùm eorundem variegatione ludere & oculis placere volunt, innumeras texunt species, ut nulla artem universam exprimere sufficiat, sed indefinitam appellationem *der Zeugmacher* / Materiarios assumere oportuerit illos: Pannifices igitur similis amplitudinis appellatione, *der Woll-Weber* / assumptà, lite præsertim pendente, frustra erunt; ob magnam differentiarum rationem intercedentem. Quod enim, ex defectu sufficientiæ magis, admittere oportuit Materiarios, hoc Pannarii, pro fundandis etiam prætenso-nibus, attrahunt sibi; scituri tamen, quàm fallax argumentum sit, à nomine ad rem ipsam, assertivè cum primis & prohibitivè formatum. In Terminò Kal. Septembr. fatebantur ipsi: Telam Raschium, in civitatibus maritimis, distinctum esse artificium: quanquam Pannifices admittat, repudiatis Materiariis. Prius acceptabant, postèrius tamen in inficias ibant Materiarii, probaturi contrarium: Ponas tamen, pariter fallax evicimus Attestatorum argumentum: à puris afferuntor! Inquinatos nunquam desituent inquinati.

Suffi-

Sufficito tamen interim Machinarii confessio discriminis seu esse opificia distincta. Sic enim Pannifices neutiquam eam vindicabunt suam: Admissio quam jactant, gratiam dat illis, non jus; Adoptivus non est nativus.

§. XXI. In Propositionibus forensibus negabant in super Pannifices: Rasches eandem cum Atrebatensibus esse speciem, daß Rasch und Harraß einerley sey / sed tam materialia quàm formalia undiquaque affirmabant diversa. Cadies werde mit drey Schimmeln gemacht / Ellenbreit / und gewalft. Rasch aber mit vier Schimmeln und breiter. At, ridebant Materiarii, Nescire Pannifices rationem consiciendi, & facultatem tamen pretendere, etiam cum præclusionione aliorum. Imò unum perinde atque alterum, Cadies und Rasch werde mit vier Schimmeln gemacht. Cæterim Rotulò suo permissas ipsis, der einfache Harraß / welches jeso Cadies genennet / und etwas breiter gemacht werde. Missuros ergo Rasches pannarias Pannificibus, dum debitâ faxint bonitate, ulnam pro 30. Gr. Ex quibus colligere est, quàm non sit facile, terminos ponere finales artibus Mechanicis, utque rem confici, L) præoccupando partem alteri, quam juxta cum toto tota neglexit antiquitas. Aut verum est enim, Calluisse eos utique: & turpis est supina negligentia, non exercuisse! si non punibilis etiam, in præjudicium sufficientiæ publicæ tam diu suppressisse. Aut ignorarunt, & verum esse nequit, ad suam artem pertinuisse: nemini enim tulerint inultum, qui eos accusaturus erat ignorantia univarsalis: licet unus itemque alter

alter supremum haud conscenderit gradum. Unde vero nunc, tam subito supervenit illis noticia? Aut habent ex se ipsis, & sunt autodidacti; quales Collegiati reprobant omnes: aut ab Inventoribus; & relinquunt his! aut major rependenda gratia!

§. XXII. Pariter rem non conficit II.) Fullonicam præcludere: quippe quod ulterius haud prod-est, quam nacti sint Materiarii seu hospites liberaliores, qui eos admittant; seu pecuniam, ejusmodi molendino peculiari exstruendo sufficientem; prout solamini suo impurant Materiarii Erfurtini, licentiam impetrasse: Curienses jugi habuerunt. Quodsi tamen id ipsum Pannifices quæstionem faciant præjudicialem: Utrum non sibi solis, cum aliorum præclusionem, tale prædium competat? debebant Jus hoc plenius ostendere! Verum est, Materiariis heic loci nullam usque eo competiisse: Nullam tamen eorum inhabilitate, sed omnimodam non existentiam: At verò, non entis nulla sunt prædicata. Supervenientibus, jura relinquenda sunt integra! Imò verò, iniquunt Pannifices, Fullonica nostra fuit, quo tempore de Materiariis ne cogitatum fuit. Respondetur: citra tamen jus prohibendi alios: Mansit res hæc in libertate naturali. Instant: Fullonica nobis est inevitabilis; ergo & incommunicabilis. Quicumque arrogat sibi fullonicam, is rem turbat nostram. Sed consequentia hæc est exorbitans atque arrogans. Subsumo: Atqui & Lana vobis est inevitabilis: utrum ergo & ista hæc tantum incommunicabilis, ut cuicumque tangenti dicere: liceat Apage! Eo forsan rectius, quod ea ad

N

rem

rem instaurandam; sed Fullonica solum ad qualificandam facit. At verò: Tenuis hac Principis est prospicere, ut tantum quisque sumat, ne quid cœteris decedat: qua de re salutare circa mercaturam lanæ extant Leges. Fullonicam quod spectat, est ea solum instrumentum pannis jam per textis superveniens, eis non substantiandis, sed solum qualificandis: attentatis dumtem Panni ficum, de jiciendi scilicet Materiarios de omnimodo ejus usu, in sufficiens.

TANTUM

Nobilissima Juveni

FRIDER. CHRISTOPH. HARTMANN.

benè agere!

X quo conversatione meâ, pro juvando studio Juris usus es, animadvertere licuit, Te, cû Jurisprudentia, quæ hominem cæteris quin requirit integrum, studia mathematica juxtim tractare: prout equidem alii lingvas appetant exteras, pro faciliore scilicet ad

Aulas introitu: ad Lanistas properant alii, qui corpus erectum adversario doceant eos obvertere: Sectantur haud pauci Choragos, argutis pedibus, delicatisve gestibus optatum quasituri connubium. Imò verò, Mathesis neutiquam soli discitur jucunditati, nec subsistit in accidentalibus, sed gubernandæ per partes nobis credendæ quondam Reip. cujus spe non Minister aliquis, sed Justinianus Imperator, cupidam legum juvenutem fovet certissimâ, haud parum adminiculatur. Prætura sanè discimus regulariter, à Camera tamen neutiquam præclusi; quod juxta cum cæteris, haud absq; mysterio, bini Pandectarû de Officio Quæstoris, & de Officio Procuratoris Cæsaris vel Rationalis positi, ostendunt Tituli. Rerum moralium rectitudo, ad benè esse pertinere: naturalium tamen sufficientia, tanquam causa sine qua non, præcedat oportet. Hæc verò seu à Natura, seu industria provenit humana: Agricultura inquam & Mechanica, cui utrique ad manûs est Mercatura. Quorsum

um verò venias cunque, Mathesis ut Magistra prævenit
Agricolationem, quin universam œconomiam vitam-
que humanam dirigit Astronomia: Officinas Opificum
Geometria, Mercatorum denique tabernas Arithmeti-
ca; qui tamen citra peritiam Geographiæ parum erant
effecturi: Architectura denique recipit atque fovet o-
mnes. His rite se habentibus, instruuntur Subditi me-
diis acquirendi antè, quàm vocentur ad collectas & tri-
bura Ephes. IV. 28. Facessant contrà Mancipes, Telonarii
& qui cum peccatoribus Matth. IX. 10. ponuntur Publi-
cani! non edocti nisi artes metendi, ubi non seminarunt,
Luc. XIX. 21. sq. in scholis tamen longè aliis quàm pruden-
tia juris.

Quàm satagunt ergo rerum suarum in Academiis
Juvenes, ætati postera prospicientes, non sibi soli, sed
publicæ Rei se præparantes! partem quippe illorum pa-
rentes, partem amici, partim patria sibi pollicentur ho-
die, poscent autem post reditum; ubi, commigrantibus
ad plures, quorum humeris incumbit Sphæra Reip. in
eos tanquam Atlantes alteros transvolvetur. Euge ergo
HARTMANNE amantissimè, quàm rectè transigis tem-
pora peregrinationis academicæ! dum studio Juris, tan-
quam scopo principali, non neglectis linguis exteris ali-
isq; jucundis, Mathesi & quicquid cenferetur isthuc, jungis
assiduè, ut rem mechanicam adjuves quondam. Præludia,
interim editurus, Thema de Manufacturis adumbratū
assumisti, sub mea directione compositum, nunc me-
quoque Præside dominis Commilitonibus ventilandum
proponis, & qui scopus est præcipuus, Patriæ, Parenti Fa-
miliæ & concivibus, tam Prætura quàm Camera te præ-
pa-

parasse ostendis. Redux in patriam, non Verbis modò
Dic cur hic fueris, verùm factis in hac tua juventute Præ-
sta te virum! quæ apud exteros observasti, in usum patriæ
salutarem applica. Sic acceptus redibis omnibus: quin
Vocatus bonis vade avibus: Et si hoc licet mihi, Patribus
patriæ Spectatissimis meò nomine salutem omnige-
nam, & quæ vota pro illorum in hac tempestate securita-
te nuncupam, nunciabis: posthac etiam perpetuam serva
recondationē ejus quem ipse hujus disputationis opta-
sti Præsidentem, quive contrà in tuam salutem pronus est
AD. BEIERVS. D. P.

Mens devota bono Patriæ emendare la-
borat
Artes quis urbis statque caditque sa-
lus.
Jura doces hinc artificum, pectusque Ma-
thefi
Munis. Pergito, Te præmia larga ma-
nent.

*boni omnis ergo
lingue f.*

GEORG. ALBERTVS HAMBERGER.
Mathem. Prof. Publ.

4367.

Mirandis multi manibus sibi nomina texunt
Artifices tristi mox peritura die.
Ædificant turre ali, saxoque cavato
Pyramidas, vobis, tempora iniqua, jocum.
Ingenii cultu quos Tu Tibi ponis honores
Ære magis firmi sidera celsa petunt.
Hos Tibi nulla dies, non atrox exedet ætas.
Perpetuum Themidos nomen in ore Tuum!

Ita Nobilissimo atque Doctissimo Dno Re-
spondenti, Fautori, Amico & Convi-
ctori suo mellitissimo, de egregio hoc
ingenii specimine, prolixiore affectu
quam versu gratulatur

Philippus Godofredus Harderus, SS. Theol.
Studiof.

Jena, Diss., 7704

VD 18

56.

P. 265

Dispu

MANU

RECTORE
SERENISSIM

DN. GVILIE

DUCE SAXONIE JUN
WEST

DU CATUS

DN. ADRIA

Curia Provincialis Sa

Dr. Patroni ac P
foleanni eru

FRID. CHRI

LITTE

Pi 45. n. 2

IS

CO

RL

I.D.

ffore

di

NN.

